

ВІСНИК ЖЕСЕРАЛЬД

- VISNYK

Свобода народам!
Свобода людині!

Спілено - політичний місячник

ЗМІСТ

I. Вовчук. Зустріч на сирійському мостовому причілкові	1
М. Чировський. Засоби господарської стабілізації в економічній політиці ЗДА	3
В. Давиденко. „Галичанство” М. Шлемкевича	7
А. Орликовський. Найновіше територіальне оформлення України	11
Ікер. В похвалу друкованому слову	15
Е. М. Юрій Клен	16
Е. М. Прозріння	17
Б. Антоненко-Давидович. Учитель-співець	17
Ю. Клен. Соняшник	18
А. М-н. Нікопольське повстання	21
Н. Геер. В. К. Винниченко — Голова Директорії	26
I. Хорольський. Два З'їзди	28
В. Щербій. Ватра палала	31
М. Сердюк. Українці в Венесуелі	32

ОРГАНІЗАЦІЯ
ОБОРОНИ
ЧОТИРЬОХ
СВОБІД
УКРАЇНИ

Statement required by the Act of August 24, 1912, as amended by the Acts of March 3, 1933, and July 2, 1946 (Title 39, United States Code, Section 233) showing the ownership, management, and circulation of "Visnyk" — "The Herald" published Monthly at General Post Office New York 1, N. Y. for Oct. 1 1957.

The names and addresses of the publisher, editor, managing editor, and business managers are:

Publisher: Organization for Defense of Four Freedoms of Ukraine Inc., 123 2nd Ave, New York 3, N. Y. Editor: Iwan Wowczuk 230 E. 4th St. New York 9, N. Y. Managing editor: Iwan Wowczuk 230 E. 4th St. New York 9, N. Y. Business manager: Valentina Jurtschenko 121 St. Marks Place, New York 9, N. Y.

Organization for Defense of Four Freedoms of Ukraine, Inc. 123 Second Avenue, New York 3, New York. No Stock Holders. Iwan Wowczuk President 230 E. 4th St., New York 9, N. Y. Wolodymyr Nestorczuk Secr. 94 Harrison Place, Brooklyn, N. Y. Theodor Kachaluba Treas. 543 E. 13th St. New York 9, N. Y.

Sworn to and subscribed before me this 27th day of September 1957.

ПОЖЕРТВИ НА „ПИСАНКУ” ООЧСУ — 1957 р.

Перт Амбой: По 1 дол.: М. Кузів, М. Личак, І. Савчак, Д. Олійник, Й. Кулик, К. Амброзевич, М. Степась, Д. Лозинський, І. Копалюк, Д. Степаш, Стефан Л-щин, В. Чабан, П. Бадяк, І. Фічак, І. Сидун.

По 0.50 дол.: К. Мельник, В. Рекуляк.

Міннеаполіс: В. Крамарчук — 2 дол.

По 1 дол.: В. Домбровський, Д. Мандибур, П. Киця, І. Машталір, Дудемський, М. Вовчик, В. Ілсовик, У. Бучак, А. Загородній, Майкл І., І. Кордуба, Е. Давидович, Д. Топович, А. Танкович, Іван В-ук, П. Бреславець, А. Гноєвий, М. Козак, М. Яворський, Е. Яворський, В. Сас, Ю. Фішер, В. Микуляк, М. Іваськевич, М. Свінницький, А. Гнатів, П. Головко, Г. Кулевіч, Д. Юркевич, П. Квасниця, Д. Вавелко, М. Руденський, Е. Дудар, К. Сольчаник, П. Кміт, І. Артим, Г. Вдовичин, Луців — 0.25 дол.

Філадельфія: 10 дол.: В. Титанич.

По 5 дол.: О. Кульчицький, І. Чучман, М. Кушнір, Стадник, М. Дармограй, В. Вакула, О. Дячок, Д. Матковський, М. Викрикач, О. Которовський, Л. Марків.

По 3 дол.: Др. Б. Старух, О. Чикота.

По 2 дол.: І. Качкинець, А. Гороховський, О. Кусень, М. Лясота, І. Мотрук, М. Бесага, М. Мисишин, В. Риндич, А. Мідняк, І. Хоманчук, Др. Б. Старух, В. Пушкар, М. Ружилович, Д. Семків, Я. Гречко, М. Дяків, Я. Росола, Лозовський, М. Шарац, С. Гавриш, С. Лупатій, О. Петрович, Бачинський, М. Ковалъчик.

ВИДАВНИЦТВО „ВІСНИК” МАЄ НА ПРОДАЖ ТАКІ КНИЖКИ:

Нові видання:

Ціна в дол.

О. Оглоблин: Думки про Хмельниччину	1.00
Д. Донцов: Підстави нашої політики, 210 стор., тверда оправа	2.75
м'яка оправа	2.25
М. Чировський: The economic factors in the growth of Russia, тв. опра, 178 стор.	3.75
Е. Маланюк: До проблеми большеви зму, стор. 82.	1.00
Я. Гриневич: Віруючий Франко, 27 стор.	0.25
П. Кізко: Буде завтра день, поезії, 47 стор.	0.50

Видання минулих років з ОПУСТОМ:

* * *	Історія Русів, 346 стор., тв. опр.	3.00
	м'яка опр.	2.50
Д. Донцов: Правда прадідів великих, 95 стор.	0.50	
Д. Донцов: Поетка вогняних меж — Оле- на Теліга, 93 стор.	0.50	
Проф. О. Оглоблин: Українсько-московська угода 1654 р., 100 стор.	0.50	
Проф. О. Оглоблин: Treaty of Pereyaslav, 100 стор.	0.50	
Проф. О. Оглоблин: Хмельниччина і Укра- їнська державність, 24 стор.	0.25	
Проф. В. Гришко: Пансловізм в советській історіографії і політиці, 37 стор.	0.25	
В. Кравців: Людина і вояк (сл. п. Р. Шухе- вича-Чупринки), 31 стор.	0.25	
Гр. Косинка: Фавст з Поділля, 96 стор.	0.50	
Е. Ляхович: Перевірка наших позицій, 15 стор.	0.15	
Е. Маланюк: Нариси з історії нашої куль- тури, 80 стор.	0.50	
П. Мірчук: Відродження великої ідеї, 63 стор.	0.50	
П. Мірчук: З моого духа печаттю (у 25-літ- тя ОУН), 30 стор.	0.25	
П. Мірчук: Акт відновлення Української Державності 30 червня 1941 р.	0.25	
В. Січинський: Крим, істор., нарис, 31 стор.	0.25	
Т. Ерем: Совєтський акваріюм, 142 стор.	0.50	
М. Щербак: Шлях у вічність, поема, 29 стор.	0.25	

РІЧНИКИ „ВІСНИКА” за 1953, 1954, 1955
і 1956 рр. в гарній полотн. оправі з зо-
лотими витисками

5.00

ВІСНИК

I. Вовчук

ЗУСТРІЧ НА СИРІЙСЬКОМУ МОСТОВОМУ ПРИЧІЛКОВІ

„Семь внутренних морей и семь великих рек
От Нила до Невы, от Ельбы до Китая,
От Волги по Евфрат, от Ганга до Дуная —
Бот царство русское”...

Так писав про геополітичні пляни Росії поет Ф. Тютчев, царедворець і дипломат часів Миколи I.

На дуелі між Доллесом і Громиком, що відбулася зараз після відкриття сесії ОН, цієї цитати не згадувано, а вона б не завадила для вияснення генези, першоджерел сьогоднішньої зустрічі в Сирії, що стала мостовим причілком Росії в її плянах здобуття Орієнту. Може б тоді для всіх стало ясним, який то світовий комунізм колотить на Середньому Сході, що для оборони від нього, як говорив Доллес, „ЗДА рішені застосувати озброєні сили, щоб допомогти кожному народові чи групі народів — на Середньому Сході — проти озброєної агресії від будьякої країни, що є під контролею міжнародного комунізму”.

Звичайно, майстри великостірної політики про себе знають чому в такій напруженні ситуації, яка є на Середньому Сході, не називається іменем того, хто так обласкує невелику, але преважну з стратегічного погляду країну, обіцяючи їй всі блага земні, як то було й з іншими.

Сирійська проблема, як два роки тому єгипетська, несподівано стала вузлововою в політиці. Про неї говориться, обмінюються нотами, а останніми днями відбулася нарада в столиці Сирії представників арабського світу за участю і короля Сауда, на якій ніби досягнуто погодження між двома таборами арабського світу. Про важливість цієї проблеми говорить і те, що 6-та американська флота на Середземному морі стала на поготівлі, а до сусідів Сирії ідуть швидкі достави зброй. Після Єгипту

Сирія, без сумніву, є найважливішою арабською державою, що розташована у дуже вразливому просторі, у безпосередньому сусістві з Туреччиною, Іраком, Йорданом і Ліваном. Через Сирію проходять важливі стратегічні залізничні магістралі і автостради, що пов'язують Туреччину з Єгиптом, Іран і Ірак з Середземним морем. На території країни прокладені нафтопроводи, по яких нафта, що є одною з причин напруги на Середньому Сході, пливе до сирійських портів на Середземному морі.

Територія країни 171.104 кв. км., населена 3.650 тис. арабів і 300 тис. курдів, територію яких поділено між чотирма державами (Туреччина, Сирія, Ірак і Іран). Економічно країна розвинена слабо і на розвиток економіки мають великий вплив монополії Західного світу. Тільки в кінці 1946 р., після ухвали ОН, з країни виведені англійські і французькі війська. Хоч Сирія відновила свою державну незалежність, але боротьба за впливи економічні і політичні не припинилася. Використовуючи колоніальну спадщину в країні, залишки феодальних відносин в ній, соціальні протиріччя і непристосованість американської політики в цьому просторі, Москва, прикладаючись „другом незалежних сил країни” зуміла поширити і закріпити свої позиції в цьому важливому пункті Середнього Сходу. Це відбувалося, як і всі завоювання Росії, під прикриттям соціальної демагогії і оборони суверенності країни, в той час, як велика політика Заходу зводила, пропагандивну боротьбу з інтернаціональним комунізмом. Комуністична партія Сирії є чи не найкраще зорганізованою в цьому просторі. В руках Халеб Багдаша, керівника цієї партії, складається нитки з розгалуженої московської сітки в цьому просторі. Халеб Багдаш — курд за національністю — користується великою попу-

лярністю серед курдів, що покладають велику надію на допомогу Росії в об'єднанні курдів, поділених між державами. Москва уміло грає на національних заінтересованнях народів, чого не можна ніяк сказати про великостірну політику західних майстрів.

Наступає Москва - ССР, її фахівці, техніка, а майстри великостірного укладу в світі говорять про оборону від міжнародного комунізму. Не дивно, що така оборона, в якій чомусь приховується властивого агресора, дезорієнтує народи, послаблює їхню відпорність до московсько-большевицької небезпеки, облегчує Кремлеві здобувати впливи, заслоняючись абстрактним міжнародним комунізмом. Промовчуючи імперіалізм Росії, та політика чомусь переносить нинішнє реальне напання між державами в площину ідеологічної боротьби між комунізмом і другою силою, якої не називається. В Кремлі теж говорять, що змаг веде не Росія за здобуття Сходу, а бореться соціалізм чи комунізм проти капіталізму. Тільки в Кремлі обов'язково називають і наголошують капіталізм ЗДА, Франції і Англії і то є зрозуміло, намагаючись для сирійців.

В кінці вересня до Сирії прибули два крейсери з московського царства: „Жданов” і „Свободний”, очевидно, не порожні, а зі зброєю. Після урочистих привітів командир совєтської ескадри Котов заявив сирійцям, що уряд, який їх вислав, завжди стане в обороні свободи і суверенності Сирії проти зазіхань американських агресорів. Сирійці бачили перед собою представника держави, а ті, від яких, ніби то та держава хоче їх боронити і зброю привезла, обороняючись від інтернаціонального комунізму, говорять сирійцям стережіться комунізму. Нічого дивного, що в зустрічі ССР і ЗДА на сирійському причілкові, московська пропаганда знаходить пригожий ґрунт, бо майстри вели-

копростірної політики ЗДА, самі сприяють їй в цьому.

Наступ на Схід не видумали большевики, вони його тільки поновили. В історії московської імперіальної агресії Азії, стисліше — завоюванню її просторів, приділялося не менше уваги, як боротьбі проти Заходу. Державні мужі, філософи і політики імперії нераз кликали повернутись лицем до Азії. Ф. М. Достоєвський, що не був практичним політиком, в своїх роздумуваннях присвячує сотні сторінок азійській програмі. „Наше майбутнє в Азії” — писав нераз він. Останні розділи „Денника письменника” — це суцільній гімн Азії. Говорячи про завоювання її, автор вказував на невичерпні багатства, що є в надрах цього простору. Він радив Росії (не міжнародному соціалізму!) будувати залізниці — одну до Сибіру, а другу — до Середньої Азії. Того самого домагався і Погодін.

Знаною є, хоч мало висвітленою, московська інвазія на азійські простори в другій половині 19 століття, а зокрема, довга фронтова війна „белого царя” за приєднання Узбекістану і Туркестану, що тривала десятиліттями і закінчилася завоюванням країни після трьохрічної регулярної війни. В другому поході проти приєднаного Туркестану, в якому повстання перетворилось у національну війну проти Росії, царська армія під командуванням генерала Скобелева, здобувши штурмом останню фортецю Геок Тепе, розправилась над туркестанцями, так само, як в Батурині за Петра, а в Будапешті за Хрушчова. Російська преса 90-х рр., ліва й права, з тріумфом повторювала слова генерала Гроббе, в яких висловлено програму Росії по відношенню Азії після Геок Тепе: „Хай по всій Азії пронесеться гук про перемоги рускої зброй. Хай в цих мільйонах народів до самої Індії, навіть в Індії, росте переконання в непереможності білого царя і в несокрушимості меча його”. Як бачимо, не про комунізм мова, а про московський меч, який до речі і тоді, як і тепер, не був таким сильним, як його малюють. Він, коли й ставав таким, то тільки завдяки притакуванням европейської політики, яка дивилася і мовчала, як тим мечем підкорювано народи. Достоєвський, а з ним і інші російські мислителі, бачив у завоюванні Азії рятунок Росії від европейського соціалізму. „В Європі ми були

“VISNYK” — “THE HERALD”

Published by the Organization for Defense of Four Freedoms of Ukraine Inc.
Monthly except July and August when bi-monthly.
“Second class mail Privileges Authorized at
New York, N. Y.”

I. Wowczuk Editor in Chief.
Address: P. O. Box 304, Cooper Station
New York 3, N. Y.

приймаки і раби, а в Азії ми станемо господарями. Азія — та ж і впрост може бути наш ісход для нашого майбутнього. Азія, азія́тська Росія — та ж наш великий корінь, який не тільки відсвіжити, а зовсім воскресити й пересадити треба!" Програмові заложення глибокі і далекийducі.

Думка про рятунок від соціалізму не устаріла і нині. Тільки не від європейського соціалізму шукає рятунку московське царство, а завоюваннями рятує від невгаваючої кризи і політичних протиріч большевицьку імперію, на яку тиснуть протиімперські сили. підкорених Росією націй. Уявім собі, що московську інвалізію припинено не балачками, а на ділі, на що Європа і ЗДА мала всі дані в 1917-20 рр., коли імперія фактично перестала існувати, потім і пізніше, коли імперські корчі нераз загрожували її цілості. Позбавлена отого „ісходу” (за Достоєвським), цебто без зовнішніх завоювань, імперія не витримає тиску антиімперських національних сил; без війни, якою так страхують світ, вона буде завалена завойованими народами і проблема міжнародного комунізму втратить свою актуальність, перестане бути загрозою світу. А пропагандивною боротьбою з абстрактним комунізмом, велика політика великопростірних майстрів, уникаючи боротьби з властивим носієм агресії, живить московське царство. Немов би для чиїхось інтересів потрібний той „велетень”, економічно і політично слабий внутрі, агресію якого чомусь заслоняється міжнароднім комунізмом. Сьогодня боротьба йде за сирійський мостовий причілок. Граючи на протиріччях, натворених політичними землемірами в цьому просторі після 2-ої Світової війни, Москва таки закріпилася тут. Головне в цьому те, що 65 мільйонів арабів бачать в ССР своєго протектора, який не воює з арабським націоналізмом, а використовуючи його слушні домагання для поширення імперських впливів. А ЗДА, проголосивши політику визволення, далі агітаційних гасел не пішли, здали її в архів. Нинішня зустріч на сирійському плоскогір'ї ще не змінить наставлення ЗДА до народів в різні часи поневолених Росією, а без тієї зміни свободи, про яку багато говориться, не оборонити від московської сатани.

Як би не розвивалася далі сучасна розгра на

М. Чирівський

ЗАСОБИ ГОСПОДАРСЬКОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ В ЕКОНОМІЧНІЙ ПОЛІТИЦІ ЗДА

(Закінчення)

Регуляція кількості й обігової скорості грошей є, пропорційно беручи, менше устійнений стабілізаційний засіб як кредитова стабілізація. Це є нормальним вислідом основної прикмети фінансування американського господарського життя. Його виробництва й обміну. Загальне відношення таке: п'ятнадцять відсотків всіх виробничих, торговельних і платничих операцій фінансується грішми, а вісімдесят п'ять відсотків усіх цих операцій фінансується кредитом. В 1956 році американська економіка вживала для своїх потреб \$ 30 більйонів дзвінкої монети і банкнотів, і біля \$ 200 більйонів банкового кредиту, спертоого на чекових депозитах і ощадностях. Американський департамент фінансів і Федеральна Резервова Система в загальному удержанють рівномірну кількість грошей в обізі. Десятки тисяч старих і ушкоджених банкнотів вилучаються з обігу і такі ж самі тисячі нових банкнотів кидається на ринок, вдержуючи загальну їх кількість більше-менше без зміни у відношенні до річних сезонових коливань господарського життя. Найвища натуга в економіці ЗДА припадає на осінь і частину зими. І толі, на підставі т. зв. кількостевої грошової теорії, мовляв, кількість грошей має бути в пропорції до величини господарського обігу, Федеральна Резервова Система збільшує кількість дзвінких і паперових грошей. Коли ж вже в січні, на початку кожного року господарська сезонова кон'юнктура спадає, нормальними шляхами через банки, Федеральна Система вилучає з економіки надмір грошей. Закон рівнож вимагає, щоб Резервова Система втримувала сталу пропорцію між своїми золотими резервами і кількістю т. зв. вакалів, одержаних від правління ЗДА з одного боку та кількостю грошей в обігові з другого.

Середньому Сході, незаперечним є, що цей простір стає вирішною аrenoю змагу двох потуг. В ньому прискорено відбувається визрівання народів цього простору, з яким пов'язана і українська проблема.

В наслідок знаменито розвиненої сітки американських банків та міжбанкових фінансових операцій, банки в ЗДА сміло можуть збільшити кредит в десятеро понад номінальну кількість грошей в господарському обігу. Це залежить від висоти готівкових банківських резервів, потрібних для нормального розвитку фінансово-кредитових операцій. І тут в разі потреби, застосовується перший основний стабілізаційний засіб кредитової політики. А саме, Палата Гувернаторів може визначити висоту готівкових резервів, що їх кожний банк має передати в опіку Обласного Резервового Банку. Отже, в наслідок нормальної механіки міжбанкових кредитових операцій, коли законні резерви будуть 10% загальних банкових вкладів загалу, тоді банки можуть розвинути з кожного долара загальних вкладів і ощадностей біля \$10 кредиту. Іншими словами, в пропорції як один до десяти. Коли ж вимога законних резервів була б 20 або 25 відсотків, тоді ж кредитові можливості банків автоматично редукуються до пропорції один до п'яти, або один до чотирьох, тобто з одного долара банкових депозитів банки будуть спроможні розвинути п'ять або чотири долари кредитів, тобто Палата Гувернаторів може у великій мірі регулювати кількість кредитів на ринку засобом збільшення, або зменшення вимог законних резервів. В час господарської кон'юнктури і наростиючої інфляції, Палата Гувернаторів може рішити піднести законні резерви і тим самим обмежити можливості банків уділювати підприємствам виробничий, а споживчий кредит. Тоді продукція й споживання падуть, а обіговість грошей і кредиту редукується і у висліді інфляційної тенденції та нездорова господарська натура можуть спадати. В час депресії чи браку грошей на ринку, законні резерви обнижаються, чим кредит дешевшає і можливості його вжитку поширяються у всіх ділянках народного господарства.

Другим засобом регуляції обсягу кредиту є т.зв. редисконтова політика Федеральної Резервової Системи. Банки позичають гроші за відсотки або дисконт. Коли ж банки зужили всі грошові засоби на уділення позик індустрії, торгівлі чи іншим економічним галузям і все ж таки є запотребування на додаткові кредити, тоді вони звертаються до Федеральних Резервових Банків за готівкою, пропонуючи їм передпродажу всіх цих цінних паперів, що представляють собою цілість уділених позик. Залежно від економічно-фінансового стану країни, Резервові Банки або негайно відпускають бажані готівки, або проволікають. Отож, коли країна є у фазі господарського падіння, тоді Резервова Система негайно перебирає від приватних фінансових інституцій цінні папери, а видає їм ба-

жану готівку, або резигнуючи цілком із редисконту, або побираючи його дуже низьким. І тим шляхом кошти кредитів в народному господарстві падають, а можливості його вжитку нарощують.

Тоді приватні підприємства можуть розбудовуватися, робити нові пляни і збільшувати продукцію. Але коли народне господарство є в стані просперітету й інфляційної натуги, тоді Резервова Система підвищує редисконтову стопу і цим робом підносить кошти кредиту. Бо підвишка редисконта змушує приватні банки піднести їхню відсоткову стопу і тимто подорожніння публічного кредиту скорооче продукційні пляни і проекти.

Третім засобом кредитової політики уряду через Резервову Систему є т.зв. ринкові операції, що включають в себе всякі операції цінними паперами, як державними облігаціями (бондами) федерального й стейтового урядів та підприємств публічного ужиткування. Теоретично техніка ринкових операцій в загальному така.

В час господарської обнижки (депресії або рецесії), Резервова Система, через Комітет Ринкових Операцій, переводить кампанію закупу державних бондів та інших визнаних законом, цінних паперів. У висліді такої акції приватні особи, банки асекураційні компанії, інші фінансові установи та підприємства редукують свої резерви облігацій, а збільшують кількість грошей, що їх зараз таки можна ужити для інвестиційних і продукційних цілей. Зокрема банки, збільшуячи свої грошові резерви, збільшують теж свої можливості розбудови й поширення кредиту для економічних потреб своїх клієнтів, а саме продуцентів й консументів. В час доброї ринкової кон'юнктури, Комітет Ринкових Операцій приступає до широко закроєної акції продажу бондів, щоб в той спосіб запобігти нездоровому економічному розгонові. А саме через продажу цінних паперів, Резервова Система відтягає з економії країни деяку кількість грошей, що їх можна було ужити для роблення неоправданих інвестицій і розбудови продукції понад міру і спроможність народного господарства.

Коли ж говорити про успішність цих поодиноких засобів і їхню оцінку, тоді треба глибокої аналізи минулих експериментів. І так, один з славніших сьогоднішніх американських економістів сказав, що роля Резервової Системи уподібнюється до ролі наймита, що веде коні до водопою. А саме, він приводить коні до річки й дле її нагоду напитися. Але чи вони використають цю нагоду й будуть пити, це вже не під силу наймита. Так само Федеральна Резервова Система створює належні умовини для більше стабілізованої економіки країни, але чи їх за-

гал використає, це вже не залежить від Резервових Банків.

Правда, Федеральна Резервова Система вживає засобу посереднього натиску і персвазії та пропаганди, але зони все ж таки залишаються посередніми засобами; і в тому теж іхня практична обмеженість успішності. Безпосереднього натиску Резервова Система вживати не може, бо це противилося б зasadам американської конституції і традиційному господарському індивідуалізму. В кожному разі так ті справи виглядають сьогодні. Персвазія й пропаганда бувають успішні в часи якихось національних потрясень, як, наприклад, Друга Свтова Війна, але в мирні часи пропаганда не дає загально успіхів на довшу мету.

Є ще й багато інших недоліків в монетарно-кредитовій політиці Резервової Системи. Буває, що приватні банки накопичують резерви понад рівень примусової стопи законних резервів. Ім, розуміється, вільно це робити для своєї власної ринкової безпеки. Але, коли в такій ситуації Федеральні Банки, а краще Палата Губернаторів, рішить піднести відсоток законних резервів, щоб скоротити кредит, тоді приватні банки часто-густо свої існуючі резерви передадуть до Резервових Банків, як добавок вимаганий законом і вже більше нічого не робить в напрямі обмеження кредиту. Кінцевим наслідком такого міроприємства буде цілковита неуспішність резервової політики з метою стабілізації. Ринкові операції бондами рівно ж виявились однобічним стабілізаційним засобом, а саме усталеним для боротьби з знижковою кон'юнктурою, у випадку, коли Резервові Банки купують бонди (облігації), і цим підносять кількість грошей в обігу і можливості збільшення кредиту. Хоча і це не завжди. Але вони майже цілком без успіху, як засіб боротьби з аномально високим просниріментом, коли Система приступає до продажу паперів, щоб відтягти надвишки готівки й кредиту. Підприємства і банки часто-густо не хочуть співпрацювати з політикою уряду і Резервової Системи, відмовляючись купувати облігації й інші папери. Було згадано, що про безпосередній натиск на приватні інституції мови бути не може, а персвазія й пропаганда у своїй успішності дуже проблематичні. Рівночасно редисkontova політика може входити у конфлікт з ринковими операціями бондами й тоді стабілізаційна політика остается без найменшого ефекту. Але може найбільшою слабістю кредитово-стабілізаційної політики є те, що її уряд, і Федеральна Резервова Система бояться будь-якої радикальної акції, щоб якимось необачним кроком не викликати цілком противних наслідків, щоб замість частинного обмеження кон'юнктури, не викликати депресії й кризи. На допомогу ста-

блізаційній політиці Федеральної Резервової Системи часто-густо приходить сам Федеральний Уряд з своєю кредитово-фінансовою політикою або засобом кредитового законодавства, або безпосереднього державного кредиту. Як приклад такого законодавства може бути правна вимога однієї третьої завданку ціни закупу при купні на кредит, чи заборони купна на кредит деяких предметів. Безпосередній державний кредит довгий час був кермований т. зв. фінансовою компанією для відбудови. Рівночасно, коли заходила потреба, держава допомагала кредитом приватним підприємствам або фінансовим компаніям, або відмовляла в кредиті, коли зауважувалося нездоровий економічний розгін.

З тридцяти років нашого сторіччя уряд став щораз більше застосовувати фіscalальні стабілізаційні методи оподаткування, публічних робіт та сусільного забезпечення.

В час депресії уряд обнижує податки, щоб залишити в приватних руках більше грошей для евентуальних інвестицій продуцента чи консumenta. В час доброї ринкової кон'юнктури податки підносяться, щоб відтягнути з народного господарства надмір грошей і перешкодити неоправданим і непотрібним інвестиціям і закупам. Публічні роботи мають за завдання регулювати скляю затруднення робочої сили. В час господарського заломання, коли приватні підприємці скорочують свої виробничі пляни і безробіття та брак купівельної сили на ринку росте, тоді уряд розвиває широко закроєні публічні роботи, щоб дати людям затруднення й заробіток. Таке міроприємство май зменшити трагедію депресії та прискорити господарське пожавлення і відновлення кон'юнктури. Тут виступає однаке одна велика трудність, а саме: проблема фінансування публічних робіт. Їх неможливо фінансувати податками, бо податки обнижуються в час депресії, її податкові прибутки ніяким чином не вистарчали б на переведення запланованих робіт. Тому теж публічні роботи фінансується публічним кредитом, а зокрема видаванням і продажею бондів.

У висліді такої політики нарощає державне заборгування, що у великій мірі ускладнює згодом кредитово-стабілізаційну політику. Соціальне ж забезпечення у своїй стабілізаційній ефективності сумнівне. Воно ж подумане в першу чергу як засіб соціальної (сусільної) підмоги для потребуючих без огляду на економічні циклічні коливання. Безробітний, старець, чи людина нездібна до праці, одержують підмогу, коли тільки вони законно до неї управленинні, а не тільки тоді, коли б це було побажане в час депресії, щоб підпомогти купівельну силу ринку. Її теж не відбирається в час просперітету. Інша справа, що соціальне забезпе-

чення можна уважати за т. зв. автоматичний стабілізатор. А саме: в час просперітету немає майже безробітних і навіть люди старші віком мають заробкові можливості. У висліді високої кон'юнктури мало виплачується допомог, не добавляючи тим чином до і так високої купівельної сили на ринку. Ale ж стягається високі суми у формі спеціального оподаткування, редукуючи тим шляхом надмірні заробітки до деякої міри протидіється дальшому розгонові господарського життя. В час депресії противний розвій подій автоматично злагіднює економічні знижкові тенденції. А саме: соціальні податки маліють і не редукують приватних заробітків, коли ж виплачуєчи більше допомог таки добавляється до купівельної сили спільноти. Характер автоматичного стабілізатора має теж американська система прогресивного оподаткування. Вона полягає в тому, що відсоток податку росте неспівмірно скоріше, як індивідуальний чи бізнесовий прихід. В час кон'юнктури тому податки є дуже великі, навіть без підношення урядом податкової процентової стопи. Всі ж бо працюють і багато займають. А в час депресії вони малі, бо ж заробітки низькі.

Контроля цін і платень є мало вживаним засобом стабілізації в час мирний і нормальній. Це ж є звичайним вислідом американської індивідуальної економічної свободи й ініціативи. Посередньо впливається на ті два фактори через деякі закони, виховання світу праці і підприємця, пропаганду і персвазію.

В час воєнний, однаке, або в час національної скрути, безпосередній державний натиск і контроля цін та платень вживається в ЗДА як, наприклад, в час Першої й Другої Світової війни, Корейської війни, чи за великої кризи тридцятих років. Зокрема під час Другої Світової війни ця контроля разом з податковою політикою, були дуже успішні, і не допустили до воєнної інфляції. Тільки після закінчення війни всілякі засоби контролі були заскорі відкликані й автоматично спричинили захитання цінності грошей. Велике стабілізаційне значення має монопольна політика, яка безпосередньо намагається протидіяти монопольним намаганням підбивати ціни й контролювати ринок в інтересі приватних зисків. Однаке, уряд не завжди консеквентно переводив свою монопольну політику.

Так в основному виглядали б стабілізаційні засоби американського уряду. Після цієї аналізу, читачеві може здаватися, що вся стабілізаційна політика в ЗДА є дуже квола й неуспішна тому, що в більшості випадків наголошувалось технічні труднощі й недоліки тієї політики. Ale справді є таки інакше. Вона є потужним засобом вдержати господарський ба-

лянс, хоч від неї ніяк не можна сподіватися чуда. Є безспірним, що в минулому американська економіка була глибоко потрясана кризами й депресіями регулярно майже що десять або одинадцять років. А від часу останнього застосування кредитової й фіскальної політики, Америка не пережила глибшого господарського потрясіння від 1938 року. Від цього року не було більше кризи, хоч були легкі коливання кон'юнктури. Хоч стабілізаційна політика не виключила економічних вагань, але, напевно, зредукувала їхню амплітуду і їхню суровість. Розуміється, що це не означає виключення всілякої кризи на будуче. Умовини можуть так змінитися, що дотеперішня стабілізаційна політика може показатися зовсім непридатною й безуспішною.

Ще одне питання хочеться заторкнути. А саме, чому небезпека інфляції така велика, хоч існують різні антиінфляційні засоби. Економісти згадують різні причини на вияснення цієї ситуації й творять різні гіпотези. Суть, однаке, в політичній натузі і контроверзії між Сходом і Заходом. Колосальні державні видатки на оборону роблять з американського народного господарства напів воєнну економіку. Вона характеризується великим ступенем затруднення і відносно великими доходами. Це значить, що є дуже багато грошей в обігу і щоб побороти інфляцію, треба б вжити радикальніших засобів. А основною розв'язкою для теперішньої проблеми було б зліквідовання міжнародного напруження і постепенне обнижування державних видатків. Всякі інші заходи були і, як здається, є тільки пів-засобами і від них зasadничих змін і основного оздоровлення кредитово-фінансової господарки країни годі сподіватися. А страх перед евентуальною депресією, як було сказано раніше, не дозволяє рівно ж на радикальніші методи кредитової й фіскальної політики уряду.

В окупованій Україні, як твердить київський журнал „Вітчизна“ ч. 8 ц. р., „Трудящі широко відзначили 300 річчя з дня смерті великого сина українського народу Богдана Хмельницького“. Великого Гетьмана замінено на сина трудящих, бо дух Володаря України вельми непокітть Москву нині.

**

На національних маніфестаціях, уряджених Організаціями Визвольного Фронту літом, українська спільнота в ЗДА віддала поклін Великому Гетьманові Богданові — будівничому Української Держави, якого американська преса слушно порівнювала до Вашингтона.

**

В літньому числі Українського Квартальника (червень — 1957), ствердивши в редакційній статті, що „Шумськізм — український тітоїзм“, редакція вмістила фото Г. Петровського, М. Сікрипника, а на обкладинці — Шумського. Що нам своя історія!

В. Давиденко

„ГАЛИЧАНСТВО” М. ШЛЕМКЕВИЧА

Наприкінці минулого року на книжковому ринку з'явилася нова праця проф. М. Шлемкевича п. н. „Галичанство”.*). Це — вже третя його книжка після попередніх „Українська синтеза чи українська громадянська війна” і „Загублена українська людина”, що були серед читацьких кол на еміграції широко дискутовані.

Значну частину цієї останньої книжки присвячує автор розглядові історії національного пробудження „русинів” в умовах Австро-Угорщини, народження в Галичині нової провідної верстви, ідеології 1848 року, боротьби з москово-фільстством, оформлення галицької національно-демократії та радикалізму, витворення в західно-українському суспільстві нових „філістерських” форм і актів 18 жовтня та 1 листопада 1918 року і наступним подіям, що вивели Галичину з „тіснот і обмежень в широкий український світ”.

Забирати голос у цій частині Шлемкевичевого твору автор цих рядків, східняк з походження (термінів східняцтво-західництво уживає автор, за проф. Шлемкевичем, „речево, без усякого почуттєвого тону симпатії чи нехоті”), не відважується, вважаючи себе за недосить компетентного опонента, хоч деякі застереження має і сподівається, що компетентніші від нього особи докладніше висловляться у згаданій вище матерії.

Проф. М. Шлемкевич порушив у своїй книжці, як основну тему, дуже актуальну і подеколи болючу проблему українського сходу-заходу. Представляючи Західну Україну, як окрему психологічну категорію, як „душевно-расову відміну” українства, він протиставить їй Східну Україну, при чому Східною Україною називає „все те, що стоїть у політичному засягу Києва”, а Західною Україною — „те, що духово й політично оглядається на Львів”. Включає він сюди також Волинь. Піднявшіся і Полісся, дармащо частини Волині й Полісся між двома війнами належали до УССР і духовно та політично оглядалися на Львів ніяк не могли. Також неправильно, коли мова про відмінну від сходу, а спільну із заходом психологічну категорію, складає проф. Шлемкевич на купу Галичину і підпольську Волинь, Холмщину та Поділля, залучаючи ті провінції до „галичанства”.

Історія національного пробудження і розвитку культурно-політичного життя в Східній Галичині і в підпольській Волині та Поліссі, відділених штучним кордоном у 1918 р. від східної Волині та Полісся, з якими жили вони ра-

зом століттями, йшла не завжди одним шляхом навіть під Польщею, а щодо самого населення цих українських земель, то воно також, коли мова про душевно-расові відміни, радше зближається до відміни „східняцької”, як до „західняцької”. Як би там не було, апріорне твердження проф. Шлемкевича на самім початку розгляду ним проблеми Схід-Захід має викликати у критично-мислячого читача як не запреченні, то оправданий сумнів.

Але полишімо набоці Волинь, Холмщину та Полісся і звернімось до властивого „галичанства”.

За М. Шлемкевичем основна відмінність між українським сходом і заходом полягає в тому, що на заході переважають раціональні, розумові перві, а на сході — ірраціональні, стихійні, емоціонально-вольові рухи. „На сході могутняй прекрасна стихійність, на заході спокійніша, скромніша, національна обмеженість”. „Ми, галичани, — пише проф. М. Шлемкевич, — це не плем’я геніїв і героїв, але плем’я організованої пересічі, якому призначається роля службена, завдання — помагати при раціональному оформленні ідей і починів багатої і обильної ними Східної України”.

З поданими вище твердженнями автора тяжко погодитися вже хоч би тому, що немає в світі племени чи народу-героїв, племени чи народу-негідників, народу філософів і поетів (як залюблені називали в 19-му столітті німців). Народи-нації в різних періодах своєї історії можуть проявляти масовий героїзм і масову злочинність, залежно від політично-соціального режиму, в якому вони живуть, залежно від ідей, які їх опановують. Народи хворіють і видужують, злітають у високості і падають у провалля, з яких не завжди видобуваються. Але ніяк не може бути племени чи народу-пересічі, як не може бути пересіч сама в собі, бо саме поняття „пересіч” виходить з порівняння, зіставлення з чимсь-кимсь іншим.

Проф. М. Шлемкевич твердить, що східняцька душевно-расова відмінність, в якій переважають ірраціональність, стихійність та емоціональність, завдячує своє походження українському степові. І уgruntовує це цілим рядом прикладів. Тут і відмінність революції 1918 року на Західній і Східній Україні (на заході, мовляв, зусилля провідної верстви при спокою широких мас, а на сході — патос народної стихії значно потужніший за спромогу провідної верстви), і характеристики двох велетів українського духа — Шевченка (його „слово, добуте із сердешної поводі й ірраціональної теміні, із надер сти-

*) М. Шлемкевич, Галичанство, В-во „Життя і Мисли”, книжка третя, Нью-Йорк-Торонто, 1956.

хії") і Франка („його слово — це свідомі, раціональні удари каменярського молота об тверду скелю"), і зіставлення „західника" Сагайдачного із „східником" Хмельницьким, і навіть приклад із сивої давнини, бо „вже в княжій державі можемо щось із різниць між сходом і заходом завважити..."

Не будемо дискутувати про ризиковність і непереконливість цих прикладів-зіставень, бо: на Західній Україні в 1918 році взагалі не було соціальної революції; батько Івана Франка, правдолібно, був німець, а в коронному Франковому творі „Мойсей" найменше чути ударів раціонального молота, а найбільше саме того слова, добутого з сердешної поводі; Богдан Хмельницький, твердять деякі історики, навіть підсоветські, веде свій рід буцімто з Жовкви на Західній Україні; а історичного мікроскопа, крізь який можна було б завважувати різниці між княжими воями-східниками і воями-західниками, ще й досі не винайдено.

Що психологічні чи ще які там відмінні між мешканцями Східної і Західної України існують — річ навряд чи дискусійна. Але зовсім не уgruntовано у виясненні причин тих відмінностей виглядає отої „український степ", що творив характери в 15-16 століттях і що вже з кінця 17 стол. перестав їх творити, а з другої половини 19 стол. перестав навіть і степом бути таким, як змальовували його Гоголь і Кащенко. Та й сам автор, очевидно, припускає, що умовини екзистенції на протязі одного-двох поколінь можуть до певної міри змінити ментальність і фізичний вигляд народу (ст. 91). Навіть німецький вояк з часів першої світової війни виглядав інакше, як в другій світовій війні, а що й казати про покоління народу, яке пережило революцію, кілька воєн, три голоди і постійну „опіку" совєтської влади!

Забарвлені козацькою романтикою слова „український степ", „ дух степу" та ін. цілком на місці в поезії, в історичні повісті для юнацтва, але не в поважній публіцистичній чи науковій праці. „Дух степу" належить до тих крилатих слів, що не мають за собою конкретного змісту.

За Шлемкевичем степ, силою своїх природних умовин, витворив у східніх українців оті психічні особливості, що про них він трактує. Та коли не з романтично-публіцистичної, а з географічної точки зору подивитися на Східну Україну, то не є вона лише степом, а поділяється на виразно розмежовані три смуги: степову, лісостепову і лісову. Так поділялася і за козацьких, і за князівських часів — аж з кінця третинного геологічного періоду. Значить, кожна з цих смуг мала б витворити відповідні психо-расові типи населення, опановані: духом степу, духом лістостепу і духом лісу. Отже, не один східницький тип, а — три! А в Західній Украї-

ні відповідно: дух гір (Гуцульщина), дух підгір'я (Бойківщина), дух лісоболота (Полісся) і... також дух стежу (галицьке Поділля).

Нам здається, що коли вже уживати означення психологічні різниці, то таких різниць є куди більше між, скажімо, східниками поліщуком і кубанцем чи херсонцем і чернігівцем, як між мешканцем Кам'янець-Подільщини з Східної України і мешканцем Теребовлі чи Борщева з Західної України, які до першої світової війни, якщо й різнилися між собою, то хіба церковним обрядом.

Відмінні психологічні категорії, про які пише автор, — річ наявна, але походження їх треба шукати деінде: не в степу і не в соціально-економічних обставинах („вузенькі стежки-грядочки, що їх галицький селянин називав нивою-полем" і що на них буцімто з погордою дивилися в 1914 році „високі, опасисті, потужні" воїяки з Східної України). По той бік Збруча та ж не всюди було з медом, і не про Галичину з її стежками-грядочками, а таки про Східну Україну, зокрема Харківщину, писав Борис Грінченко: „Убогії ниви, убогії села, убогий, обшарпаний люд..." Зрештою сам автор погоджується з цим, коли пише, що в 1939 році до Галичини ввійшли, як воїки совєтської армії, „фізично і духовно змінені люди".

Очевидно, що — являючи собою з давніх часів один з психо-расових типів серед інших типів українського народу (волиняків, подолян, слобожан та ін.) — галичани, протягом століть відрізані від решти українського народу, зазнавали на собі всебічних впливів народів-окупантів, і ці впливи не могли для них минути безслідно. Передусім були це впливи польські, а в другу чергу німецько-австрійські, що позначились найглибше на галицькій інтелігенції. Так само на сході зазнавав український народ в цілості московських впливів через урядові чинники, військо, школу, пресу, при чому, звичайно, найдошкульніше позначалися ці впливи та ж на освічений його верстві, в певній частині цілком її обмосковивши.

Таке вияснення генези „психічно-расового" західного чи східного типу здається нам правильношим і виключає будь-яку проблему сходу-заходу в тому сенсі, як то представляє проф. Шлемкевич.

У розділі „Соборне зрівняння" автор твердить, що нині, коли майже всі західно-українські землі опинилися в межах УССР, „відбувається щораз даліше й глибше „осхіднечання" Західної України, але разом з тим осхіднечанням Заходу йде процес „огаличення" Східної України, бо „нетерпимий і нетерплячий режим старається якнайскоріше провести повне зрівняння не тільки адміністративне, але також у суспільному уладі і в духові" ... (стор. 103).

З цим твердженням автора, яке поділяють багато-хто з публіцистів на еміграції, погодитися ніяк не можемо. Звичайно, якщо під словом „огаличення” розуміє він впливи Західної України.

Не так просто їй не так корисно для нас відбуваються на рідних землях процеси „соборного зрівняння”, як то уявляє собі автор. Пере дусім: невіразно виглядає у нього третій чинник — керована з центру, Москви, тотальна русифікація і східніх, і західніх земель. Адже це є гіркий факт, що першою ознакою „соборного зрівняння”, яка впадає в око з листів, одержуваних із західніх земель, є вже відчутна за сміченість їх мови москалізмами („вуїка забрали до больниці” та ін.). Та що там листи! Вистачить заглянути до Совєтської Енциклопедії, щоб пересвідчитися, що сьогодні в Галичині по її містечках (не кажемо вже про Львів) значний відсоток середніх шкіл переведено на російську викладову мову. З досвіду, винесеного з Східної України, знаємо, що в такій ситуації батьки-мешканці міст, які віддають свою дитину до української школи, оминаючи російську, мусять рахуватися хоч би з тим, що іхня дитина супроти своїх однолітків, які вчаться в російській школі, матиме вужчі перспективи життєвої кар'єри. Отже, які висновки з цього?

Звичайно, це є — під оглядом української радиції — позитивне явище, що галицька молодь іде на Східну Україну студіювати й працювати (хоч би це були навіть „добровільно-примусові” виїзди для роботи на Донбасі). Якась частина її, очевидно, в русифікаційному курсі знівелюється, але більшість, навіть ті, що мають сьогодні 20-25 років, навіть комсомольці, неминуче заражають — свідомо чи несвідомо — своїх нових друзів духом національного самовизначення, і рівночасно самі „осхіднячуються”, тобто переїмаються духом соборництва в країному значенні цього слова. Навіть не завжди усвідомлений самим носієм націоналізм знаходить сприятливий ґрунт серед тієї східняцької молоді, яка — після розвінчення Сталіна та інших подібних розвінчань — живе тепер в своєрідному вакуумі. І саме наявність цього ідейного вакууму є певною гарантією того, що галицька молодь на Донбасі чи деінде не перейматиметься ідеями комунізму так, як переїмалися були ними в 20-х роках молодики, що тікали через зелену границю „будувати Україну”.

А проте і це позитивне явище ширення елементів стихійного націоналізму серед молоді Східної України не назвали б ми, за проф. Шлемкевичем, огаличенням її, бо тих крапель, що у вигляді галицьких свідомих чи підсвідомих націоналістівпадають у східняцьке море, замало, щоб витворити ідейно-хемічний, скласти б, склад цього моря. Сьогодні ідеї націо-

налізму на Східню Україну не перепачковуються з-поза Збруча, але носяться вони там, сказати б, у повітрі, ферментують, конденсуються, щоб колись — в більшому чи дальшому майбутньому — спасти рясним дощем і виповнити отої ідейний вакуум, який постав останніми роками в умах молоді. А в тому, що ті ідеї носяться в повітрі — також велика історична заслуга Галичини. Будь-якою відміною соціалізму, після 40 років московсько-большевицького режиму, східняцьку молодь напевно не запалить уже ніхто її ніщо, і власне цей імунітет широко розчиняє в її душах браму, якою впливає патріотизм, прагнення волі й держави для себе і свого народу, національна гордість — все те, з чого складається націоналізм.

Також зовсім інакше, на нашу думку, виглядає „осхіднячення” Західної України, якщо, знову ж таки, розуміти „осхіднячення”, як вплив України Східної на Західну. Припускаючи, що не тільки обрусителі в червоно-малоросійській постаті з партбілетами в кишенях їдуть на роботу і постійне замешкання в Галичині — також тих безпартійних українців-східняків, які туди попадають на відповідальні пости в державно-адміністративному апараті, ворожо наставлене до режиму населення навряд чи може трактувати інакше, як під час останньої війни трактувало фольксдойчерів, як трактує своїх таки місцевих „висуванців” і активістів. Все це бо, назагал уявивши, — державні чиновники, бюрократи, і годі сподіватися, щоб масово нехтували вони свої обов’язки, а патомість бралася до небезпечної справи „особорювання”. Хіба один-другий, в ширій розмові з приятелем-західняком, за чаркою горілки, за приспущенними фіранками...

Інша справа — бувші колгоспники, студенти-практиканті, робітники, діти репресованих, що їх тепер перекидають із Східної України на розбудову Галицько-Волинського вугільного басейну чи десь там на масове винищування карпатських лісів. Ці люди менше бояться пошкодити своїй кар’єрі, з одного боку, а з другого — вони рішучіші і мають до совєтської влади великі неоплачені рахунки. Тут, напевно, не зважаючи на пильне енкаведівське око, соборність процвітає, і звідціля також черпає революційне підпілля кадри, що битимуть колись хвилями визвольної революції.

Але все це „особорнення” йде якраз всупереч політиці режиму, який в своїх антиукраїнських інтересах „старається якнайскорше провести повне зрівняння у суспільному уладі і духові”.

У своїй книжці проф. М. Шлемкевич присвячує багато місця українському націоналізмові і Організації Українських Націоналістів, до яких, очевидно, симпатій не має.

„Галичанство, ця раціонально організована пересіч. — твердить проф. Шлемкевич, — неспроможне було „як менш динамічне і творче”, само розвинути нових ідей, на яких постала нова організація, а принесли їх йому східняки, зокрема д-р Д. Донцов. Це були, пише М. Шлемкевич, націонал-соціалістичні чи фашистівські ідеї. Проте, проповідь Донцова — у відкиненій демократії, як засобу організування і збереження держави — санкціонував другий східняк В. Липинський, і в цьому пункті діяли вони в одному напрямі...»

Активні члени ОУН, „ідеалістичні елементи — читаємо на стор. 88-їй — втекли в підпілля, яке ставало в Галичині того часу своєрідною новою Запорізькою Січчю”. А модерна Січ-ОУН 30-х років „анархізувала не тільки політику, але й душі, переймаючи доктрини моральної і духової анархії... Так Галичина... повторила форму руїни”...

У 1941 році, — читаємо на стор. 92-їй — дві розсварені ОУН, дві „Січі”, кинулися з Галичини в Україну (а Галичина — не Україна?), щоб захопити там владу і впливи. Але „голосна пропаганда галицьких націоналістів на Східній Україні, відбивалася від панцера критичних, логічно, хай і в марксівських поводах, вишколених умів”...

По війні, в таборах Німеччини, — пише далі проф. Шлемкевич, — друга „Запорізька Січ” згубила рештки ідеалізму, якого носієм колись була — і тепер, здалеку від життя України, живе у своєму гетто, наче музеїні експонати”...

„Великі й трагічні жертви Січі-ОУН, — закінчує цей розділ автор, — не залишили по собі пісень, а сьогоднішні, спізнені її трубадури зайняті плодженням у своїх споминах мітології, якої супільство не приймає”.

Оце — найголовніше, що висловив проф. Шлемкевич про український націоналістичний рух у своїй книжці. Треба сказати, що деякі західні, а також американські публіцисти й науковці сказали про нього більше і з глибшим вирозумінням, як український професор. Але вернімось до початку цього розділу розгляданої книжки.

Проф. Шлемкевич пише, що нові націоналістичні ідеї, які захопили у 20-х роках в Галичині молодь і „занархізували політику й душі” — принесли східняки Донцов і ін. Ці ідеї сприйняли галичани не свідомо, а лише з сантименту, бо „в такому перейманні духових змістів із Східної України відчували спільність, єдність із великою батьківщиною”. Проте, у малому відступі він зазначає, що ці нові ідеї були... націонал-соціалістичні чи фашистівські. Але ж, на Бога, де тут логіка? Східняки несуть нові ідеї, галичани їх сприймають тому, що ці ідеї із Східної України, і раптом виявляється, що

вони націонал-соціалістичні чи фашистівські. Це ж виходить як — східняки обдурили західняків, продали їм кота в мішку? Авторові думки в цьому місці зовсім непроглядні...

Навряд чи дискусійним є питання, чи можна ідеї імпортuvати так само, як черевики чи патефони. Імпортовані ідеї можуть защеплюватися хібащо на малих грядочках гурту прозелітів, але якщо в країні немає сприятливого ґрунту, відповідного клімату, то на широких ланах вони не цвістимуть, і молодь за них умиряті не піде, як це робила галицька молодь в роках останньої війни, як робить це сьогодні навіть в умовах советських концтаборів. Націоналізм — явище в потенції властиве кожному живому народові, в нашій добі є він безсумнівно єдинонадійним противником комунізму, і ніхто з об'єктивних політиків не закидає сьогодні марокканцям чи малаяцям, що вони — в полоні божевільних ідей Гітлера чи Муссоліні.

Чи не суперечить сам собі проф. Шлемкевич, коли пише, що галицькі націоналісти створили були „модерну Січ-ОУН”? Як же це так: не плем'я героїв, але плем'я раціонально-організованої пересічі, якому призначається роль служебна — і Запорізька Січ, сиріч емоціонально-вольові рухи, ірраціональність, стихійність і тому подібний дух степу? А чи не перекреслює авторову тезу про „організовану пересіч” само існування на Галицькій землі Євгена Коновальця, Тараса Чупринки, всіх тих командирів і вояків УПА з „Холодного Яру”, „Лисоні”, „Чорного Лісу”, „Буга”, „Сяну”... Чи може і Коновалець, і Чуприна, і всі ті запорізькі лицарі, що в очах всього народу відродилися в 40-х роках цього століття — це тільки „виплоджена спізненими трубадурами мітологія”?

Автор „Галичанства” пише, що трагічні жертви Січі-ОУН не залишили по собі пісень. Йому напевно не приходилося увечері переїздити галицьким селом десь у роках 1943-44-му, коли в обличчі смертельної небезпеки брався народ за зброю. І також напевно не доводилося вже на еміграції посидіти в гурті упівців, сумівців, пластунів чи взагалі патріотичної нашої молоді і послухати, що вони співають. Може, якби прислухався він до молоді, то й гетто, і музеїні експонати, і „рештки ідеалізму” постали б перед ним в іншому світлі?

Голосна пропаганда галицьких націоналістів у роках останньої війни, — твердить автор, — відбивалася від панцера вишколених у марксівських поводах східняцьких умів. Таке твердження — не оригінальне, в нашій еміграційній публіцистиці останніх роках воно навіть модне. А що найцікавіше — це те, що породили його і поширюють не хто інші, як саме ті поодинокі східняки, які в Україні за німецької окупації називали себе націоналістами, а вже потім,

А Орликівський

НАЙНОВІШЕ ТЕРИТОРІЯЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ УКРАЇНИ

До 1920 р. основними джерелами картографічного оформлення України були праці відомих наших географів проф. Ст. Рудницького та М. Кордуби. Після першої світової війни точніше кажучи, від появи відомого „Атласу України та сумежних країн” по-новому, тобто на підставі **повоєнних** уже статистичних даних від

пізніше, на еміграції, з різних причин перестали себе так називати...

Таке твердження треба рішуче спростовувати. Треба постійно вяснювати людям, а зокрема чужинцям, як воно було на Східній Україні насправді. Хоч як парадоксально це звучить, але подекуди приходиться вдаватися аж до реабілітації перед здезорієнтованими групами громадянства тих постріляних і повішених німецькими окупантами ідеалістів, учасників похідних груп, доводячи, що йшли вони на схід не задля того, щоб „захопити там владу і впливи”, а — з любові до України, до свого народу, з яким відчували свою спільність і єдність.

В рівній мірі стосується це до тих націоналістів із Східньої України, що з рук гестапівців та енкаведистів у гестапівських уніформах згинули на шибеницях та в сутеренах Кременчука, Полтави, Єлисаветграду, Дніпропетровського, тих численних східняків-командирів, вояків і лікарів УПА, що в червоноармійських шинелях, як українські націоналісти-соборники, відали своє життя за Україну — на Галицькій землі. Матеріалів для такої „реабілітації” є досить — з датами, іменами, місцем загибелі.

Про свою книжку проф. Шлемкевич у перших рядках передмови пише, що вона „эродилась не з чисто теоретичного зацікавлення, в підсонні тихої кімнати вченого, але серед життя і його бурхливих днів”. Після прочитання книжки, до цього власне речення ми й вертаємося, щоб заперечити авторові, бо таки найбільше в його книжці теоретизування та підсоння тихої кімнати, а найменше — бурхливих днів, бурхливої дійсності.

Написана в формі публіцистичного есею, доброю літературною мовою, книжка проф. Шлемкевича читається легко, і некритичного читача, що не має усталених поглядів на порушувані в ній питання, своєю ельоуквенцією і дотепно скроеною подекуди аргументацією може, як та золота з казки сопілка, повести за собою геть-геть на безвиглядні манівці уроєнного автором світу.

1926, 1930, 1931 рр., начеркнено нову форму етнічної території України.

Тому то усі наші політичні, наукові та громадські установи, які інформують чужинецький світ про розташування української національної території, постійно вживають нині етнічного окреслення української території за картами, які вміщені в атласі проф. В. Кубійовича з-перед другої світової війни.

Карта національної території України опрацьована найвизначнішим сучасним нашим географом проф. В. Кубійовичем донині є ще для нас джерелом найбільш науково авторитетним в питанні територіяльного оформлення українських земель, дарма, що за останніх десять років на межах українського простору зайдли досить значні зміни, про які ми „знаємо та не знаємо”, бувши далеко від старого краю, не переважаючи того всього, що там робиться.

Однак, коли хочемо йти з духом часу, як це ми звикли говорити, та переживати все те, що їй наш рідний далекий край переживає, мусимо помічати ці переміни та в даному випадку і в питанні змін нашого територіяльного оформлення, яке має не лише етнічний, але й політичний аспект, бо ж усі наші територіяльні домагання відносно нам сусідніх держав основані на етнічному принципі.

Як знаємо, з вереснем 1939 р. після розпаду Польщі, границі Радянської України — У.С.С.Р., які сягали на захід до т. зв. ризького кордону між Польщею та СССР, пересунулися на західному напрямі 400-500 км в бік рік Буга та Сяну.

Поза межами Советської України опинилися тоді були в межах німецької Генеральної Губернії вся Холмщина, частина Сокальського повіту т. зв. Белзчина, етнічні землі українського розселення на захід від Перемишля, тобто західне Посяння та вся Лемківщина.

На півночі від Волині Радянській Білорусі — Б.С.С.Р. — припало все українське Полісся та східне Підляшшя (Берестейщина), — землі, які за час існування Польщі адміністративно творили т. зв. поліське воєводство.

Помимо реакції нашого місцевого населення — аби територія Полісся та Підляшша належали до У.С.С.Р., ці українські простори обабіч р. Прип'яті та Мухавця таки залишилися в межах Білорусі, а місцеве населення дістало 1940 року лише **культурну** (щоб так назвати) **автономію**; українцям призначено понад 2000 народніх шкіл з українською викладовою мовою. Малозрозуміла загалові поліщуків білоруська мова, спорідненість народних звичаїв та економічні інтереси із поблизькою Волинню були причинами,

що підляшки та підляшаки хотіли належати до України, а не до Білорусі.

Ялтинський договір 1945 року був присудом смерти на нашу Холмщину, а 1946 р. був після підписання остаточного миру між Берутовою Польщею та СССР виконанням екзекуції над українцями, яких після десяти столітнього проживання на цих рідних землях примусово виселено, тобто частину репатрійовано до Советської України (на вилоднені поляками села Погорілля, Львівщини, а навіть у далеку Херсонщину та Кубань). Ці що не поїхали на схід, були в більшості переселені на західні землі нової Польщі, особливо на долішній Шлезьк, західне Помор'я та на Мазурію у т.зв. колишній Східній Пруссії.

Нововстановлена українськопольська границя після т.зв. лінії Керзона з 1919 р., яку щойно 1945 р. впроваджено в життя, перетворилася від 1946 р. і в етнічну границю між польсько-українським розселенням.

На місце українських автохтонів нашого прикордоння в межах Польщі, що з 1946 р. прийняло спільну назву Закерзоння, прибули частково поляки з Західної України та з корінної Польщі. Та проте весь простір нашого старого етнічного розселення в межах Польщі не зовсім став польським, чи радше як слід опанованій польським елементом. Багато сіл та містечок донині виглядають пів-пустими оселями, без якогось сталого загospodарювання та з багатьма старими автохтонами-українцями, які записалися за поляків. Такі випадки були особливо на Посянні в Ярославському та Любачівському повітах та в містах на всьому Закерзонні.

На загал наші приграниці простори в межах Польщі виглядали радше як дикі поля, зарослі дикою рослиною, кущами, в яких наплодилося багато хижої звірини. Лише більші міські осередки, як Перемишль, Ярослав, Сянік, Холм та другі проявляють сяке-таке животіння, маючи дуже мало людності.

„Жовтнева революція” в Польщі та прихід до влади Гомулки приніс, „відлигу” й у національному питанні меншин сучасної Польщі. За даними української громадської централі в Польщі на її сучасній території та на західних польських землях має проживати біля 300.00 української людності та із них лише приблизно 150.000 має відвагу признатися до своєї національності. Другі зв’язані або відповідною працею, або стероризовані сучасними польськими поліційними органами чи міською вулицею, не показують свого „я” назовні, та дальнє закривають себе польською розговірною мовою.

Останнім часом доходять вістки, що виселені на т.зв. відзискані землі наші люди: холмщаки, лемки та надсянці починають повернутися назад на свої землі та силою, проти волі місцевої ад-

міністарації, чи просто в бійках з новонасадженими колоністами видирають свої поля та розбиті хати, ревіндикуючи таким чином свій стан посідання, який займали до 1946 року. Зараз нам відомо, що в такій боротьбі за кожний кусник своєї землі та рідної загороди прибуло наше Підляшшя, Більщину й Володавщину аж 40.000 українського населення.

Прибувають помала наші холмщаки і в рідну Грубешівщину, цю „червенську” колись землю, яка до 1939 року, одна на всю Холмщину, становила ще абсолютну більшість серед польського населення (поперх 60% людності).

Як пише газета українською мовою в Польщі, „ростуть, як гриби по дощі” наші села на Посянні в Ярославському та Любачівському повіті. Третина населення м. Перемишля — це українці (біля 10.000 душ), які мають амбіцію добути (через судовий процес із польським урядом та місцевою римо-католицькою адміністрацією) назад для своєї церкви старий катедральний собор та церковні маєтки. Є вже спорадичні випадки повороту в Карпати також наших лемків та бойків з ліського повіту.

Ось в такому стані ми маємо нині стінчний образ нашого західного прикордоння з Польщею. Фактично воно ще таки не наше та ледве, чи зможе воно прийти до того стану, який був 1945 року, коли це українське прикордоння не лише було фортецею оборони решти наших західних земель, але ще й було підпорою та осітою для рейдуючих відділів УПА, даючи їй не лише нічліги, харчі, а й власних дітей до боротьби з завойовниками-колонізаторами України.

Згідно з даними територіального та національностевого обчислення проф. В. Кубійовича на 1939 рік, на підставі його карт Галичини, виданої 1953 року, де поміщені статистичну таблицю, можна заокруглено подати нашу втрату в просторі Посяння та Лемківщини на біля 11.800 км²території та біля 645.000 населення в тому приблизно 443.000 українців.

В просторі Забужжя ми втратили біля 10.000 км² рідної Холмської землі, на якій проживало після даних Холмського українського Допоміжного Комітету за час другої світової війни між 300-450.000 українців (із т.зв. калакутами) на Підляшші біля 675.000 душ усього населення.

Разом втратили в користь Польщі біля 22.000 км² нашої етнічної території, із приблизно 1.320 тисяч населення та в тому між 600—757.000 української людності за місцевими даними. За німецькими даними в УССР вийшло біля 500.000 української людності. За числовими даними нашої центральної установи зараз в Польщі є біля 100—150.000 українців, які були примушенні виїхати на нове поселення в корінну Польшу.

Із втратою нашого Пояння, Холмщини та Лемківщини, ми втратили прастарі українські землі, які в княжій добі належали Київській Русі, описля Галицько-волинському королівству із історичними городами, як: Холм, Угрусък, Дорогочани на Бузі, Щекарів, Богинь, Червенъ, Ярослав, Перешиль, Переворськ, Любачів, Сянік та інші.

1940 року, після двадцяти років взаємонавчання, між Румунією та СССР, через спір за Басарабію, якої румунської анексії СССР не признавав, прийшло до остаточного замирення між двома територіями.

Румунія була змушенна покоритися силі СССР та залишити останньому усю Басарабію, хоча в ній жило між 60—65% румунських молдаван, та половину Буковини. При новому оформленні кордонів в Советській Україні, як складовій частині СССР, припала північна частина Буковини по Радівці та р. Сучаву, на якій більшість становили українці. Поза УССР в просторі Буковини залишилися наші південні скравки українського етнічного простору, що його 1947 року після урядових даних румунського статистичного уряду мало заселювати біля 120.000 гуцулів та буковинців, хоча за французькими даними із 1954 р. мало бути 600.000 українців, та 250.000 Рутенів!?

Українці в сучасній Румунії заселяють південну Буковину, маленьку частину Мармарощини (біля Руської Поляни) та колоніями живуть в корінній Молдавії, Волошині, в гирлі р. Дунаю — в тульчанському районі т. зв. нащадки „запорожців за Дунаєм” та по других територіях румунської держави.

Урядово румунське та циганське населення союзової Буковини із сторожинецького повіту та м. Чернівців мало бути виселене в Румунію та південно-буковинське українське населення мало прийти на місце румунів.

Однакає таке велике число української людності в південній Буковині мабуть більше доказує, що наші буковинці радше переселялися в південну румунську Буковину, ніж до УССР, в якій могли діжатися виселення в... Сибір.

Поза Буковиною залишилися в межах УССР ще український Хотинський повіт та вся придунаїщина між Дністром (Білгородом) та Ізмаїлом на Дунаї, де український елемент або був в абсолютній або в релятивній більшості. Зараз в Румунії українська меншина має 120 народницьких шкіл, дві гімназії та катедру україністики при Букарештському університеті.

Із румунської до 1940 р. Басарабії та маленької частини українського Поділля по Лівобережжя Дністра, де румуни становлять значніший відсоток людности, московський уряд створив Молдавську ССР, яка для решти Румунії стала

тим, що Карелія для Фінляндії. В межах Молдавської ССР українці повинні творити після раянських молдавських статистичних джерел біля 10-15% усієї людности, це значить на 3.500.000 населення Советської Молдавії винесло б яких 350.000 душ. Однакає румуни та молдавани в сучасній Молдавській ССР творять не більше, як 50—60% усієї людности, жидівське населення на цій території становить коло 25%, росіяни, гагайці, болгари, цигани та інші — творять решту населення.

Українці Молдавії розселені переважно на прикордонні із хотинським районом на півночі Басарабії, біля Бричан, Липкан, Єдинців, Вікниці в придністровому Поділлі біля Рибниці та малими колоніями по усій решті Басарабії — островними колоніями, головно біля Бендер.

Реасумуючи, наше прикордоння з Румунією, поза малими виїмками в південній Буковині та Мармарощині, не зазнало територіальних втрат. Українсько-румунська границя, проведена досить виразно по етнічному принципу розселення обох народів. Лише в просторі Буковини, де українсько-румунські етнічні території себе взаємно зазублювали, український клин на південь в сторону Кімполунга та румунський в сторону Сторожинця розтято, майже по половині, вирівнюючи клинувате українсько-румунське розмежування в тому просторі, маючи в пляні взаємо-переселення людности.

Новим в українсько-румунському розмежуванні, особливо в просторі течії р. Дністра є те, що румунсько-молдавська границя вперше в історії українсько-румунського розмежування пересунулась на схід від Дністра на українське Поділля та приодеську рівнину (біля Тирасполя), коли не числити границі окупацийної зони Румунії з другої світової війни на р. Бозі.

Що правда, до другої світової війни в просторі Поділля існувала Молдавська АССР, але воно не була союзно зв'язана із УССР.

Зараз Задністров'я (з значним відсотком молдаван) вилучене із меж УССР; 4.933 км² з 635.000 населення та в тому, мабуть, яких 150 тисяч українців, та включена в границі союзної Молдавії.

З історичних моментів можна би приписати відступлення Задністров'я (частини Поділля) на конто наших територіальних втрат.

Однакає можна бути певним, що при евентуальному майбутньому розмежуванні між Українською державою та Румунією з моментів етнічних (значне число української людности на території сучасної Молдавії) прийде встановлення державних кордонів по течії р. Дністра, як найбільш природного кордону, який може ділити ці країни на тому відтинку.

даліше віддалена на захід від решти українських територій — Закарпатська Україна. Востаннє була вона при соборній Україні ще в XIII столітті між 1290-1320 рр. за галицько-волинських королів.

Від цього часу Закарпаття зазнало опіки Мадярщини та від 1919 року Чехо-Словаччини. В березні 1939 року Закарпаття стало незалежною державою та вже від квітня 1939 року його окупувала Мадярщина. 1945 року Закарпаття прилучено до УССР, як українська територія.

Через приєднання Закарпаття (Підкарпатської Русі) — Закарпатської України, Чехо-Словаччина формально розв'язала українську проблему; однаке зі становища етнічного не зовсім добре, бо в межах автономної Словаччини залишилося біля 3.500—4.000 км² із 200.—300.000 українцями, з яких біля 150.000 становить руснацький греко-католицький пословачений елемент, щось в роді підляських калакутів.

Українофільська інфільтрація з УССР на цю частину нашої етнічної території, яку в радянських наукових етнографічних працях окреслюється терміном „Пряшівська Русь”, привело до того, що т. зв. „Виходне (східне) Словенсько” поділено на дві окремі області — кошицьку із абсолютною більшістю словаків та пряшівську з дуже значним відсотком української людності.

Колись, майже вповні відстала від українського культурного життя, здана на повну словацізацію, як в межах автономної Словаччини, так між 1939-1944 роками в межах незалежної Словаччини, нині переживає чи не найбільший в своїй історії своєрідне піднесення — національного відродження, яке, що правда, іде не часто по національно-патріотичній лінії, а соєтсько-українській формою, та соціалістично — всеросійській змістом.

За старанням Москви через Київ українську Пряшівщину вкрито низкою українських шкіл, (209 заведень), клубів, мистецьких організацій, радіопередавання, вищого рівня шкіл, як промислові, семінарі, гімназії та півуніверситети, які підлягають університетам в Кошицях або Братиславі, (теологія), організацій письменників та станицями соєтської пропаганди.

Ужгородський університет тепер відкритий для всієї студентської молоді „Пряшівської Русі”. Дипломована молодь має однак повертається назад в Пряшівщину, стаючи її провідною верстрою, ясно, з комуністичним вихованням.

З етнічного погляду, українська Пряшівщина — це остання західна вітка української етнічної території, яка залишилася ще поза межами УССР. Неприєднання її до України 1945 року було умотивоване політичними виглядами по відношенню до Чехії, з якою, як новим сателітом СССР, треба було Москві мати друж-

ні взаємини, так у відношенні і до словаків, які в 1945-46 рр. мали нестерпну ненависть до „попеволовачів” чехів, горіли приязнью до СССР, просуваючи навіть ідею бути складовою частиною Советського Союзу (!!), аби лише не Чехії. Щоб не дражнити амбіцій словаків, Москва залишила при автономній Словаччині в межах ЧСР українську Пряшівщину, не висуваючи тоді навіть цієї проблеми. Словацький автономний уряд, в заміну за те, надав в роках 1946-47 пряшівським українцям культурну автономію, яка, однаке, є зараз менше витвором культурно-творчої праці місцевого національно-квіального населення, а радше УССР, яка є основною підпоровою культурного розвитку Пряшівщини, даючи їйому свої вказівки та інструкторів.

Українізація Пряшівщини може мати велики наслідки в майбутньому для укладу політичних зносин між СССР та ЧСР. Москва дуже добре розуміє ролю Пряшівщини у всесоюзній політиці та в стратегії в просторі наддунайського блоку країн. Усоборнення України через прилучення Пряшівщини до УССР — це поширення границь СССР в карпатському просторі, це ще більше скріплення впливів над неспокійною Мадярчиною, це повна контроля придунаїських портів (Комарна, Парканів, Братислави, Грону та Будапешту), це здання на ласку чи неласку всієї Словаччини аж по Моравську Браму та кордонів Чехії і Австрії.

Тепер розглянемо зміни на східних українських землях, які перебувають зараз поза межами Советської України, які є складовими частинами усього СССР та які входять в склад Російської СФСР та Білоруської ССР.

Як нам відомо, українські землі — Подоння, Курщина (частина), східний Донбас, Таганріжчина, Кубань, Поманиччя, Терщина (частина) та другі райони Підкавказзя, де українці становлять значний відсоток та чисельністю доходять до 1.500.000 на північній Слобожанщині, коло 2-2.500.000 на Кубані та Поманиччі (Сальських степах), менше мільйона українців на східному Донбасі на Донщині. Отже біля 4.500.000 українців, які не користуються жадними не то адміністративної, а навіть правами **культурної** автономії. Таким чином, ці наші люди здані на повне обмосковлення.

Знову ж українські терени на Поліссі, Берестейщині та Мозирщині (на південь від р. Прип'яті) формально здані на повну білорусифікацію.

Згідно з етнічними картами усього СССР, які вміщені в географічних атласах СССР за рр. 1950 та 1956, українські етнічні простори в межах РСФСР не зазнали якогось катастрофального удару, тобто повного їх обмосковлення. Однаке через інфільтрацію російського елемен-

ту напевно можна сподіватися, що відсоток української людності на Подонні, Курщині та східному Донбасі спав із 63-70 у 1926 р. до 50% усього населення зараз. Лише одинокий район Міллєрова на Донщині зазначений так, якби творив він абсолютну більшість українського населення.

На сучасних етнічних картах ССРП представлена цілком зрусифікованим район м. Таганрога, який 1926 року мав 76.8% українців (!) та 20.6% росіян. Чому саме Таганрізький повіт зазнав таких втрат, тобто повного обмосковлення, тяжко собі пояснити.

На південь від Ростова входимо в простір Кубані та Поманиччя, де проживало 1926 р. біля 600.000 українців, які становили 44% усієї людності Поманиччя та Сальських степів.

Згідно з етнічними картами вище зазначеніх атласів українці становлять абсолютну більшість або 50% усього населення в Прикубані (на північ від р. Кубані) на усьому Поманиччі та в Сальських степах, отже на схід від Кубанської території в сторону р. Манича та Салу аж приблизно по горбі Єргені, куди проходила до 1945 р. західня границя Калмицької ССР.

На півночі українське розселення сягає приблизно по р. Сал на південь до озера Гудилля (Манича).

В порівнянні з картою етнічного розселення українського народу проф. В. Кубійовича на конто втрат ми повинні приписати усю північну Кубань, великі українські островні колонії між р. Маничем та Салом, які зараз стали мішані по населенню, значить з абсолютної української більшості перейшли в стан з збільшеним відсотком російської людності.

Дальше на карті народів ССРП не зазначено зовсім українських колоніальних островів у Ставропільщині на південний схід від озера Манича біля течії р. Куми та біля Невинномиського й Моздока на Терщині. Не зазначено взагалі українсько-російських мішаних просторів південної Кубанщини, на південь від р. Кубані в сторону Майкопа до 1926 р., Армавіру та Туапсе.

З цього виходило б, що ці простори Підкавказзя значно зрусифіковано, або шляхом штучного перепису, де масу українців записано за росіян, або шляхом насаджування нових поселенців з корінної Росії, або таки повільним перевихованням тамошнього молодого українського покоління.

Реаксумуючи, ми можемо прийти до висновку, що українські землі, які лежать в межах РСФСР на північ, схід та південний схід від кордонів УССР, зазнали протягом останніх тридцяти років, тобто від відомого перепису населення в ССРП 1926 р. (після яких то даних

В похвалу друкованому слову (Фейлетон).

До одної з наших книгарень в „долішньому“ Нью Йорку часто заходить інтересний чолов'яга: стане, бувало, перед прилавком з газетами й журналами, прочитає всі заголовки, потім зведе очі вгору, на полиці з стосами книг, постоїть так хвильку, сумно похитає головою та й каже:

— Ну і що з того всього, коли немає що читати?

І виходить з книгарні.

Правдою перед Богом і людьми — і на мене, грішного, находили часом такі безбожні гадки, якася „книгофобія“, нехіть чи призирство друкованого слова, яке нераз я називав з погордою „макулятурою“. Та з того часу, як одержую листи від друга Василя Г., з далеких „відзисканих“ земель, я почав трохи іншими очима дивитися на полиці з українськими книжками.

Друг Василь сам письменник і то добрий, поза тим — філософ, естет, літературознавець, а понадусе, — книголюб, закоханий у книжку. І подумайте, що таку людину, під час трагічного „переселення“ наших людей з Лемківщини, виривають силоміць з бібліотеки і завозять у глуху пустелю, десь, у Східних Прусах, де він десь років не бачив клаптика паперу, задрукованого „рідною кирилецею!“

Що ж він робив, щоб, все ж таки, втримати якийсь контакт із рідною літературою?

Треба згадати, що свою „кар'єру“ на „відзисканих“ землях він почав від дуже романтичного заняття — пас німецькі корови сконфісковані польською сільрадою. То ж, коли корівки паслися й хрюкали травичку, мій друг зашивався в лісову гущавину і там нераз цілими годинами рецитував сам для себе поезії Шевченка, Франка, Тичини, Рильського, Маланюка, взагалі все те що збереглося в його пам'яті...

Навіть віршики з дитячих читанок, які колись, у Рідному Краю, не робили вже на нього жадного враження, тепер, рецитовані ним самим, серед глухого та чужого лісу, зворушугли його так, що горло давилося спазмами плачу з яким теж треба було ховатися від т. зв. людей.

була зладжена етнічна карта українського розселення в просторі ССРП), значних змін, зберігши національний український характер. Від України відібрано її мішані простори, де українська людність до 1926 р. становила релятивну більшість, особливо на південній Кубанщині; на Терщині, Покумії та в північній частині Криму.

(Закінчення в наступному числі)

Е. М.

ЮРІЙ КЛЕН (1947 – 1957)

Десять літ тому, в найбільш безнадійних обставинах нашого другого ісходу, болюче передчасно вмер письменник Юрій Клен. Вмер під час своєї авторської подорожі по тaborах, самітній. Очі його не закрила рідна рука дружини, чи дитини. Він умер, справді, в поході, як вояк, як солдат, якже поріділого війська української культури.

Літературна діяльність Спочилого складається з двох періодів: від початку 20-х рр. до еміграції, що наступила року 1932 і врятувала письменника від певної смерті в добу страшного голоду року 1933, організованого окупантами для підрізання біологічної субстанції нашого народу. Ці два періоди літературної діяльності Спочилого якби символізують два

Вже в першому листі просив вислати йому („під милість Божу!”) хоч би одну якусь українську книжку:

„Тільки на початок (писав) попрошу щось „невтральне”, не заангажоване, ну, наприклад, підручник тодівлі кріликів, плекання бджіл, або найкраще таки молитовник! В нас, щоправда, тепер іби „відлига”, але по відлизі можуть ще настати приморозки, отже ти розумієш...”

У другому листі повідомляє з неприхованою радістю, що якийсь земляк із Бельгії вже мене попередив і обдарував його „першим українським друком”:

„Уяви собі, приходить мені з пошти товста коперта, а в ній — три катехізми українською мовою! Цей день, а припало воно під Великдень, був для мене найрадіснішим, від десяти років, Святом Воскресення”.

Далі пише мій приятель, як то він із молитовним жаром перших християн з римських катакомб, кинувся вивчати всі заповіді Божі і церковні, всі гріхи головні і правди віри... „Все те (пише) в мене призабулося, пам'ятав лише вперто чотири останні обов'язки християнина перед смертю, — речі, які в умовах мого існування завжди були гостроактуальні”.

„А тепер (пише) читаю ці катехізми вдень і вночі, потихо і нагалас, милую очі шрифтом-почерком рідної кирилиці, насолоджуюсь самим звучанням рідного слова, що бренить мені в увах, мов архангельська музика!”

Після того, здається, я вже ніколи не відважусь назвати рідного друкованого слова — „макулятурою”.

Ікер

його літературні імені — одне справжнє, Освальд Бурггардт, під яким його знали в Києві, як майстра слова, педагога, літературознавця і незрівняного перекладчика французьких, німецьких та англійських авторів. Друге ім'я, Юрій Клен — це псевдонім, під яким О. Бург-

гардт з'являється на еміграції вже як плідний оригінальний поет, згодом новеліст та критик. В певнім сенсі можна говорити про друге народження поета поза кордонами советської сатанократії, в умовинах, в яких особистість письменника могла випростуватися і промовляти на повний голос.

Якби передчуваючи почисленість своїх життєвих літ, він, один з небагатьох врятованих з когорти славних своїх побратимів і сучасників, що слив всі протягом 30-х рр. загинули по в'язницях, по тaborах і під кулями політичної поліції ССР, — розв'язав якусь аж несамовиту творчу енергію в своїй літературній діяльності на чужині. А діяльність та була дуже широка і многобічна. Він виявив себе, як зрілий і глибокий лірик-філософ, як безпомилковий критик, як багатообіцюючий і дуже оригінальний новеліст, врешті, як творець великої і, властиво, безпрецедентної в нашій літературі історіософічної ліро-епічної епопеї „Попіл

імперій", в якій Юрій Клен ставив собі майже гетеанське завдання — охопити всю епоху і розгадати її метафізичний сенс.

Та це величеське завдання, що його виконував Юрій Клен літерально до останніх хвилин свого життя, не перешкоджalo йому провадити перекладницьку працю, зокрема над Шекспіром, — якби продовжуючи традицію великого піоніра Пантелеїмона Куліша.

Бувши, поза тим, видатним ученим — Юрій Клен під час 2-ї світової війни займав професорську катедру в університеті в Празі — наш письменник також має в своїм доробку Історію Німецької Літератури, допроваджену до Шіллера.

В передчасній смерті видатного сина України неможна цілком поминути також елемент байдужості і неорганізованості нашого еміграційного суспільства. Але ось, як посмертна, на жаль, рекомпенсата за ту байдужість, певна група суспільства в Торонто зуміла організувати спеціальний JURIJ KLEN FOUND, що зайняв видання цілої літературної спадщини Покійного, обрахований на 4 томи. Як перша книга — вже вийшов з друку саме II том, що містить в собі епопею „Попіл імперій”. Наступний том, правдоподібно, Шекспірівський, що обійтиме „Гамлета” й „Бурю”, — має з'явитися в порівняно короткім часі.

Адреса Фонду:

Safe-Way Construction Company Ltd.,
Toronto, Ontario, Canada.

Е. М.

ПРОЗРІННЯ*)

Кричу в туман, в цвінтартну млу,
Та ненамарне. День настане.
Жбурнуть в розжеврену смолу
Наїздця тіло окаянне.
Під пісню сел, під гомін міст
В ім'я краси, життя і ладу
Високий виставлять поміст —
Навік четвертувати зраду.
І хоч рубати буде кат
Гидку потвору вже на амінь,
Та довго ще живучий гад
Підскакуватиме шматками.

*) З незібраних поезій.

Борис Антоненко-Давидович

УЧИТЕЛЬ-СПІВЕЦЬ

(Спогади про Степана Васильченка)

25 років тому 11 серпня помер останній з плеяди дореволюційних українських письменників-демократів Степан Васильченко (С. Панасенко), життя й творчість якого не тільки зайдли в нашу епоху, а й буйно розквітнули в ній.

Чарівні Васильченкові новелі пережили свого автора й не лише сьогодні, а ще, мабуть, довго захоплюватимуть читача музичністю слова, мальовничістю образу, своїми простими, непретенційними, але такими живими, яскравими, близькими й зрозумілими нам героями.

Письменника Васильченка добре знає сьогодніша читацька Україна, але вчителя Степана Васильовича Панасенка, літературний псевдонім якого був Степан Васильченко, нині мало знають навіть серед наших теперішніх учительських кіл. Тимчасом він був не тільки видатним письменником, але й воднораз не мешкав видатним педагогом, тонким знавцем і вправним керівником дитячої душі, і тепер, у 25-ту річницю його смерті варто згадати й про цю другу поважну частину діяльності С. Васильченка.

І раніш і тепер часто трапляється, що письменник з ім'ям, письменник, який здобув собі певне місце в літературі, пориває з своїм попереднім фахом, з якого колись ів хліб, і стає літератором-професіоналом. Письменник Васильченко ніколи не міг порвати свого щільного, органічного зв'язку з учителюванням і школою, він лишався вчителем навіть і тоді, коли хвороба серця не давала вже зможи йому вчителювати. Рідко в кого з письменників літературна робота й фах так спліталися в одне ціле, так доповнювали одне одного й обопільно так живились одне з одного, як то було в учителя Панасенка — письменника Васильченка. Недарма ж бо й однією з перших проб пера його було оповідання з учительського життя, в якому, за словами самого автора, „хотілося закричати так, щоб почули всі народні вчителі, написати на пробу оповідання, що вхопило б за учительське серце”.

Найулюбленіші й найчастіші та, мабуть, і чи не найкращі персонажі його творів — шкільна дітвора, вчителі, а тло, на якому діють ці персонажі, — школа, дитячий будинок, передреволюційне й пореволюційне село. Праця письменника й праця вчителя гармонійно перепліталися в його щоденній роботі, школа і учителювання в ній давали Васильченкові нові сюжети й нові типи, а ті новелі, що виходили внаслідок цього з-під пера, швидко знаходили собі

Ю. Клен

СОНЯШНИК

У кожнім краї символом є квітка,
яка стає окрасою садка:
у Англії стокротка-маргаритка,
а у французів лілія струнка.
Черешня й хризантема у Ніппоні
(вони вийшли в його казкоєй міт)
і викоханий у теплому підсонні
в Єгипті лотоса зірчастий квіт.
А на Вкраїні — соняшник. У гурті
квітчастому, над морем мальв, жоржин,
лукавих чорнобривців і настурцій
самотньо пінетсья він до височин.
О, Даждобів високий, пишний квіте,
що день по дні вбираєш літній жар,
щоб над ланами радісно ряхтіти
і вилекати нам зернистий дар!
Свій повний диск до вечора від ранку
ти повертаєш сонцеві услід,
мов лицар, в небі стежачи коханку,
ввесь час, вітаючи, підносить щит.
То ти на схід, на південь, то на захід
скеровуєш — премудрого Творця
химерний і вибагливий винахід —
свій жаропломеністий круг лица.
Чи ж не так само ти, Вкраїно спрагла,
ясного Хорса квіте золотий,
до сонця обертаєш чоло смагле
і стежиш пильно слід його тривкий!
Нехай тебе пожарами спалили
й драконів засів сіють на полях,
а ти — тягнись до горнього світила,
зори, зори вогнистий в небі шлях.

.....

масового читача серед учителів, студентства й учнів.

Він був дуже скромною людиною в своєму особистому житті. В школі тих часів він ходив у селянській свиті. Розуміється, не тільки з літературного гонорару, а й з самої вже своеї вчительської платні він мав цілковиту змогу добре вратися, і в нього й був хороший одяг, але він чомусь так уподобав цю непоказну, біdnу свиту, що уперто не хотів з нею розлучатися. І хто не знав його особистого життя, тому на перший погляд могло здатися, що письменникові Васильченку живеться матеріально не з медом... Привітний, але мовчазний, чемний, але замкнутий у собі, він був незрозумілий багатьом, і люди, що не бачили в ньому великого вчителя, або ті, що не розуміли ваги й краси його літературного хисту, ставились до нього іноді на віть підозріло. Доходило часом до курйозів. Якось влітку він оселився на дачі в Ірпені під Києвом. Родина ще не приїхала до нього, й він

тим часом жив сам. Удень працював над рукописом у себе в кімнаті, а ввечері за своєю звичкою виходив у сад і гуляв там поночі. Це дуже збентежило власника дачі, який бідкався своїм сусідам:

— Ой, глядіть, чи не злодія пустив я до себе на квартиру! Ходить ночами по саду й усе щось думає, все щось планує собі... Біда!

Або ще такий випадок, що про нього, сміючись, згадував сам Степан Васильченко. Було це ще за царських часів, перед імперіалістичною війною, коли на тодішньому українському літературному обрії з'явилась нова постать — автор невеликих оповідань С. Васильченко. Він друкувався в періодиці, на нього вже звернули увагу критики й читачі, ішлося вже про видання першої збірки його оповідань. Якось його, як молодого талановитого літератора, що подавав великі надії, запросили на бенкет, де було вибране товариство української буржуазної інтелігенції. Будучи плебеєм серед цих статечних панів з відомими іменами, що робили синоїв ічнівського шевця знижку тільки за його талант, молодий Васильченко почував себе досить ніяково й зв'язано. Під час обіду, коли проголосили черговий тост, Васильченко, взагалі не скільки до алькоголю, навіть не доторкнувся до своєї чарки: зовсім не було охоти пити в цьому чужому товаристві. Це помітили, і його почали умовляти випити. Він категорично відмовився. Тоді якийсь панок докірливо зауважив Васильченкові:

— Краще на людях випити чарку, як поза людьми, на самоті, жлуктити горілку пляшками!..

Не знати звідки й чому, за Васильченком довго ходила слава потаєнного п'яниці.

Він ніколи не скаржився на критику, хоч у глибині душі, як то видно з його автобіографічного нарису „Мій Шлях”, дуже боляче переноси її обмежені або часто й зовсім несправедливі оцні його творів. Ніхто не чув від нього ніколи й скарт чи нарікань на свою долю, хоч яка то тяжка була доля дореволюційного українського письменника, а тим більше — гнаного й цькованого народного вчителя! Автобіографічно ззвучить у нього кінцівка його новелі „На хуторі”.

„І були вони, всі ті таланти рідного люду, ті найулюблениші діти свого смутного краю, як і це вбоге й забите дівча, — люди з найдініших біdn, з найтемніших темні, були наймитаими у чужих людей, пасинками в долі”.

Дуже вибагливий до своїх творів, Степан Вильченко завжди довго вагався здавати їх до друку. Ось уже готова новеля, либонь, усе в ній гаразд, і все ж: — „хай іще полежить”, „одстоїться”. І новеля лежить місяць, другий, третій, аж поки раптом за неї візьметься автор, пере-

читає, закреслить дешо, а то, гляди, переписав наново цілий аркуш і все ж іще ніби чимось невдоволений і дуже неохоче погоджується, нарешті, віддати новелю редакції, де на неї давно вже чекають. І це не було рештками селянської повільності чи коверзуванням літературного метра, це випливало з великої поваги до друкованого слова, з гостро-критичного ставлення до самого себе.

Мабуть, він менше боявся почути осуд своїх творів, як хвалу їх. Коли при ньому починались розмова про якусь його річ і присутні висловлювали своє захоплення, він няковів і намагався мерщій перевести розмову на іншу тему. Як автор, він завжди ховався взятінку, щоб лише здалека спостерігати, як сприймають читачі його твори. Це доходило до смішного. Ставили прем'єру його п'єси-одноактівки „На перші гулі”. Заповнена глядачами зала Троїцького Народного Дому, де йшла вистава, гаряче сприйняла п'єсу, й, коли спустилась завіса, знялася буря оплесків і публіка почала вимагати на сцену автора. Представники театральної адміністрації кинулись бути до перших місць партеру й до льож, де звичайно годилося бути автором на своїй прем'єрі. Та ні в льожах, ні в партері автора не було. А тим часом він тихенько сидів на гальорці, ніби й не про нього мова... Коли публіка розходилася з театру, якась студентка впізнала в натовпі Васильченка й кинулась до нього з букетом квітів, заздалегідь приготованим для автора „На перші гулі”. Васильченко був ошелешений з цієї демаскації. Взяв похапцем букет і мерщій з театру — подалі від оплесків і оваций.

1 березня 1929 року було 50-річчя з дня народження Степана Васильовича. Київський місцевком письменників та Наросвіта влаштували ювілейний вечір. Близькі до ювіляра люди, що знали його вдачу, дуже були зацікавлені, — як же буде поводитись на цьому вечорі скромний Степан Васильович?.. Більшість висловлювалася скептично: втече! Десять вони й сталося. Вже залю заповнили вчителі, студенти, робітники, службовці й сила дітей-школярів, уже на сцені хвилюються члени ювілейного комітету, бо час починати урочисті збори, а ювіляра все нема. Телефонують до школи імені Франка, де жив ювіляр, хтось пропонує не чекати більше, а швидше іхати до ювіляра умовляти його з'явитись на свій ювілей... А тим часом Степан Васильович спокійнісінко сидить собі в своїй кімнаті при школі, заявивши, що він хворий, і гадки не має кудись рипатись з крісла, де йому так зручно сидіти, а, головне, не чути хвальніх промов і оваций... Кінець кінцем, так і дозвелося починати цей незвичайний ювілей без ювіляра.

Хтось із учнів прийшов до школи з ювілей-

них зборів і розповів Степанові Васильовичу:

— Там дітвори тої понаходило! Делегації від шкіл, дитбудинків... Промови кажуть...

Степан Васильович стрепенувся й одразу вийшов з своєї кімнати. Душа вчителя здолала авторську скромність ювіляра-письменника!

— Ану, хлопці, налаштуйте мені радіо, — звернувся він до учнів, що лишались з ним у школі. Тоді ще не було теперішніх репродукторів і користувалися навушниками. Учні кинулись направляти приймача, а схвильований Степан Васильович третячими руками одягнув навушники й почав уважно слухати. Хоч від ювілейної залі його відділяло кілька кілометрів, та щирі, безпосередні дитячі і юнацькі привітання, що лунали в тій залі до відсутнього улюбленого письменника і вчителя, глибоко зворушили Степана Васильовича, і він помітно хвилювався. Отак з навушниками він і просидів мовчки свій ювілей, а навколо нього була урочиста тиша, як то звичайно буває вночі в порожній школі...

Жінкам часом каламутила голову літературна слава письменника. На популярного письменника дивились не тільки шанобливі очі читачів, а й закохані очі читачок. І не без гріха бувало щодо цього в окремих представників літературної богеми, які вважали, що ім, письменникам, що всебічно „досліджують” людські серця, ім, пестунам долі, — все можна, все вільно.

Не одні закохані дівочі очі з тugoю дивилися вслід невисокій постаті Степана Васильченка, який спокійно проходив повз них, дарма, що добре розумів причину цієї солодкої туги... Та тут він свідомо поводився, як досвідчений педагог, і не ятрові марно зайвою розмовою дівоче серце там, де з високих моральних переконань нічим не міг зарадити. Серед таких безнадійно закоханих читачок була одна вчителька Франківської школи. Молода, дуже гарна на вроду, вона хворіла на туберкульозу легенів. Коли хвороба змагала її і вона з високою температурою мусила лежати в ліжку, вона просила дати їй усі Васильченкові твори, запевняючи, що від цих новель її стає набагато легше. І отак лежала дніми й ночами, обкладена творами улюбленого письменника. Лежала рокована, невпинно згасаючи й тихо mrючи про неможливе, про нездійснене...

У червні 1927 року наприкінці навчання школа імені Франка влаштувала подорож учнів старших класів на Шевченкову могилу. Було зафрахтовано спеціальний пароплав з окремими каютами для вчителів і всячими вигодами для учнів. Мав окрему каюту й Степан Васильович, але ввесь довгий вечір він просидів на палубі з дітьми. Пароплав одійшов з київської пристані о восьмій годині вечора, і коли стали танути в

вечірній імлі й зникати з очей вдалини вкриті густими гаями київські береги, на палубі почалися співи. Ніхто з учителів не підказував дітям репертуару, — він склався сам з того по-важного урочистого настрою, що зійшов на всіх у цю зоряну червневу ніч на путь до заповітної Чернечої гори. Співали на Тарасові слова, співали народних пісень. Чисті дитячі голоси підносились над палубою, а дніпровська вода лунко односилася їх до прибережних сіл, до дальніх принишкливих ланів.

Степан Васильович сидів на палубі між учнями й слухав їхні пісні. Він був теж в урочистому, піднесеному настрої, але — замислений, глибоко зосереджений. І як акомпанемент до його думок, як акорди дальних бандур, тихо зрывалось над водою сумне:

Думи мої, думи мої,
Ліху мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?..

Він мовчики дивився на далекі зорі. І важко було розгадати в тому погляді, — чи то вловлений з самого навчального року вчитель споглядає в думках наслідки праці довгих учебових днів, чи то автор „В бур'янах”, цієї першої частини опоетизованої біографії великого Кобзаря, обмірковує дальші сторінки глибоко задуманого „Широкого шляху”...

Ранком, коли сходило сонце, пароплав став прибувати до Канева. Хтось з учителів показав учням Тарасову могилу, що вдалини височила над зеленими кручами. На палубі стало тихо-тихо. І нараз з цієї тиші знявся над палубою, над Дніпром урочистий традиційний спів „Заповіту”.

На могилі діти щільним колом оточили пам'ятник великому Кобзареві. Після поважної мовчанки перших хвилин діти розбрелися оглядини всі кутки Чернечої гори. Скільки простору тут! Глянеш перед себе, глянеш на південь, на північ — скрізь видно і „лані широкополі, і Дніпро, і кручі”... І учні, як учителі, милувалися з чудового краєвиду, що розлягався перед очима. Раптом дружина й приятелька Степана Васильовича похопились: де ж він? Ні серед учнів, ні серед учителів його не було, а здавалось, що вчитель Степан Васильович тут, на Шевченковій могилі, буде невідлучно з своїми учнями. Пішли шукати його по горі. Виходили всі за-кутки, аж поки знайшли його нарешті край кручин на самоті. Чарівна природа Тарасової могили навівала письменникові Васильченку нові думки, які жінки тихо відійшли геть, щоб не порушити його солодкої самоти. Знали-бо, як він любить природу і як майстерно вміє показати її в своїх творах.

Вгорі коло пам'ятника співали учні й учителі, і далеко над кручами через Дніпро до роз-

логих ланів Полтавщини летіли останні слова кантати:

Не вмре поет
В серцях свого народу...

Через п'ять років у сонячний серпневий день довга похоронна процесія тихо й звільна посувалася Червоноармійською вулицею до Байкового цвинтаря. Ховали письменника Васильченка — вчителя Панасенка.

Давно вже не бачив старий Київ такої кількості вінків і такої маси людей, що повноводною рікою далеко затопила вулицю!..

За труною — залита слізами, підтримувана друзями дружина, письменники, журналісти, вчителі, студенти, робітники й учні, учні, учні!.. Хто зна, чи було коли на якому похороні в Києві стільки дітей? Глибока мовчазність і туга некуча, що, може, вперше в житті пройняла ясні дитячі личка й змусила тяжко замислитись... І вперше коло улюблена вчителя і письменника Степана Васильовича не було чути ні дитячого сміху, ні співу, ні навіть слів. Але і на своїй останній путі він, як і в житті, був оточений милою його серцю дітвою.

Ще два дні тому, лежачи в автомашині швидкої допомоги, що мчала його до лікарні, він з тую і милуванням дивився вгору крізь вікно і раптом тихо промовив:

— Яке синє небо!..

Рідна природа востаннє журно всміхалась своєму співцеві!..

Другого дня він помер.

...Сумними акордами ятрили душу звуки шопенівського жалібного маршу, якого грав духовий оркестр. Сяяло останнім лагідним промінням серпневе сонце. Над відкритою домовиною широко простягли густі зелені віти дерева Байкового цвинтаря. І над усім — синє небо. І пригадалася мені зненацька Тарасова могила п'ять років тому і відкриті тоді живі карі очі, що замислено й зачудовано дивились у дальне синє небо. І здалося, що й зараз звучать у повітрі не шопенівські жалібні акорди, а чиєсь молоді дужі голоси, як і тоді, співають здалека десь урочисту кантату:

Не вмре поет
В серцях свого народу...

Дніпро ч. 8 1957 р. Скорочено.

Читайте і поширюйте суспільно-політичний місячник:

„ВІСНИК”

Хто забув внести передплату, поспішіть вирівняти свою заборгованість.

А. М-н

НІКОПОЛЬСЬКЕ ПОВСТАННЯ

(Закінчення)

Бурхливого розвитку набрало українське життя на Нікопольщині в роках 1917-1922. Тільки цар Микола II-й полетів у дубину, по всій Нікопольщині розпочала бурхливу діяльність „Просвіта” та „Юнацька Спілка”. В сільбудинках виголошувались доповіді в українській мові, запрацювали повною парою драмгуртки, щотижня відбувалися загальні збори просвітян, організувались бібліотеки, з ініціативи селянства та шахтарів на Марганці в с. Тимошівка організувався політехнічний інститут з українською мовою навчання. Селяни добровільно, безкоштовно перевозили з Катеринослава різне майно для політехнікума, забезпечили учителів мешканням і т. д. Московщина викорчовувалася з корнем, багато шахтарів-москалів повтікало з Марганцю. Німець Матейко втік, управління рудників перебрав українець-інженер Яценко, на Марганці організувався рудничий комітет з шахтарів, який зарядив обов'язковим вживати українську мову. Центром українського життя на Нікопольщині став Нікополь, який мав зв'язки з Катеринославом та Запоріжжям, а зокрема, з хутором Педенко (під Катеринославом). Про хутор Педенко буде мова далі.

Після відступу українського уряду з Києва, Москва мусіла окупацію України маскувати формальним визнанням незалежності України, називаючи її „Українська Советська Соціалістична Республіка”. Проте, склад окупаційних військ та працівники совєтського апарату на Україні були цілком антиукраїнські, а головна мета урядування — це видобути з України як найбільше хліба та інших продуктів, придушути „червоним терором” всякий опір режимові.

Маси українського населення сприйняли московсько-большевицьку владу як цілком чужу. Сотки українських повстанських загонів не давали москаліям глибоко опанувати Україну. Здобувати хліб на Україні окупаційна большевицька влада могла тільки за допомогою спеціальних військових продзагонів. Такі продзагони гасали й по Нікопольщині. Вони „викачували” безоглядно хліб у селянства і робітництва Нікопольщини, втручалися в діяльність українських культурних національних установ, а на копальні наказали з'явитись для праці робітництву, якому протягом більше ніж півроку не платилося платні. Це викликало не тільки настороженість, але й велике незадоволення місцевого населення. В додаток до того Нікополь-

ський ревком заарештував до 200 визначних українських діячів в місті, замкнув їх до баржі, вивів її насередину Дніпра під Знам'янку і там, обливши нафтою, одної ночі запалив. Чутка про це рознеслася по Нікопольщині і стала іскрою, з якої загорілося повстання

В цей час на хуторі Педенків, що розташувався серед степів Дніпропетровщини, велася вперта підготовча праця до повстання, яке мусіло б охопити всю Дніпропетровщину. На хуторі, либонь, був зорганізований, так би мовити, центральний штаб повстання, з яким мав щільний зв'язок другий повстанський штаб Чайківського. В той час в селі Червоногригорівка головою сільради працював учитель Оксентій Педенко, син старого Педенка, на хуторі якого діяв центральний повстанський штаб. Якдалеко своїми зв'язками засягав центральний штаб сказати тяжко. Було лише відомо, що він мав зв'язки з Катеринославом, а далі з Києвом...

Особистий приятель Оксентія Педенка в час повстання працював учителем на Довгалівці (приміська околиця м. Нікополя). Він мав дружні зв'язки з мешканцем Довгалівки Бугаем... Одного дня шляхом на Капулівку та Покровське ішла молода дівчина Галина Хрипко, що мешкала з своїми батьками в с. Новопавлівка, де старий Хрипко в ті часи писарював в сільраді. Галина Хрипко мала завдання передати в Капулівці лише три слова одній людині на прізвище Білововк: „на Зелені Свята”. Дівчина не знала змісту слів і вони їй нічого не говорили, хоч знала, що виконує якесь важливе завдання. Того ж дня до Педенка в с. Червоногригорівку прибув молодий хлопчина Микола Осадько — син учителя з Нікополя. Він теж переказав Педенкові три слова: „на Зелені Свята”... Але це були слова магічні, значення їх знав Педенко, Бобух, Марундик, Явір, Шемет, Корецький, Недавній. Ці люди, вірніше молоді хлопці, за винятком Педенка та Недавнього, належали до підпільного штабу повстання в с. Червоногригорівка. Недавній до того ж був уповноважений від штабу в селі Городище та на копальнях Марганець. Автор цих споминів в той час належав до „Юнацької Спілки” при „Просвіті”. Як і кожного дня перед Зеленими Святами, всі спілчани вечером з'явились на генеральну репетицію до будинку „Просвіти”. На репетиції режисер Сокіл Василь сказав спілчанам: „Добре було б, щоб Ви всі на перший день свят були всі дома. Можливо, що дехто буде потрібний для підготовання вистави”. Ці слова Сокола ми взяли до уваги, як звичайні слова, що не мають ніякого значення. Все ж таки було вирішено з села не відлучатися, щоб якнайкраще підготувати виставу та залю для глядачів...

...Перший день Тройці розпочався дуже мирно, тихо і спокійно. Дзвонили в один дзвін, скликаючи людей до церкви. Раптом на дзвіниці вдарено в усі дзвони. Потім вони припинилися і вдарили в один, немов на пожежу, а за ним знову усі дзвони. Це означало сполох. Не на пожежу, а сполох взагалі. В селі щось відбувалося. Люди посунули до сільради.

...Протягом трьох годин вже був організований загін добровольців в м. Нікополі. До нього увійшли матроси з дніпровських шаланд, залізничники Нікопольського депо, місцеве населення приміських околиць Довгалівки та Лапинки. Але ще перед організуванням бойового загону, в місті вже палили будинок компартії, ревкому, так званого політbüro (районний відділ Катеринославського Чека) та будинки інших совєтських установ. В різних частинах міста чулася стрілянина. Це повстанці виловлювали комуністів. Над ними негайно відбувався суд, направду народній і справедливий.

На залізничній станції м. Нікополь, де формувався перший загін повстанців-добровольців, новопризначений комендант допоміг зібрати з десяток клясних вагонів та „теплушок“. Старший робітник депо, підійшовши до командира загону, відрапортував: — „Робітники депо Нікополь разом з повстанцями. Ми вже готовуємо для вас бронепотяг“. І це була правда — робітники готували повстанський бронепотяг.

О десятій годині ранку першого дня Зелених свят новостворений загін чисельністю в 440 вояків вишикувався спиною до зібраного на швидку руку ешелону. Кожний оперезаний кулеметними стрічками, обвішаний гранатами, з гвинтівкою за плечима. Навколо нашвидкуруч збитої трибуни, обтягнутої синьо-жовтим полотнищем, зібрався величезний натовп людей. Вони прийшли провожати повстанців в бій проти червоних. Ешелон мав завдання прибути до станції Канцерівка (під Запоріжжям), захопити її і розпочати наступ на саме Запоріжжя.

Один за одним з напутніми промовами й наказами зверталися до повстанців представники повстанського штабу та робітники Нікопольського депо, бажаючи успіху в боях та перемоги над ворогом. В цей час на залізничному роз'їзді „Станція-Пристань“ формувався інший повстанський загін. Як потім стало відомо, загони формувалися в селі Капулівка, Покровськуму, Чортомлику, на Лапинці та Довгалівці...

На трибуну зійшов останнім один сивоусий робітник заводу Каршевського. Він скинув шапку і гвільно, ніби бажаючи назавжди запам'ятати обличчя повстанців, обвів струнку колону і хвилюючись почав промову:

— Не вперше нікопольчани випроважають своїх синів на боротьбу проти червоної банди. Не вперше воюємо ми проти жандармів, страж-

ників, урядників, приставів — московських зайд. Сидів я за царських часів аж на Сибіру і за що? За політику... Але не за комуністів, а за нашу політику, щоб ми були колись вільні та мали свій український уряд. І ось сьогодні ніби „наша“ совєтська влада зробила нас злідарами, грабує селянство, а ми гірше за волів працюємо на заводах... Діти мої, я вже старий, але наказав своєму синові, щоб йшов до вас, до повстанців. Він там он стойть мій син. Бийте, синки, червоних чортів. А до тебе, мій сину звертається, коли зрадиш, власною рукою застрілю”...

Старий зійшов з трибуни і попрямував до сина. Обнявши його, міцно притис до себе, а потім, немов комендант, наказав:

— Вам по вагонам, а робітникам — в депо. Бронепотяг мусить бути на вечір готовий. Так і сталося — над вечір бронепотяг був вже зформований.

— По вагонах! — пролунала команда новоизначеного коменданта станції. Всі побігли до теплушок та вагонів. За півгодини з депо прибув паротяг, причепив вагони, загув паровіз і перший ешелон повстанців вирушив з ст. Нікополь в напрямі Марганець-Томаківка-Канцерівка...

**

...Широкі і безкраї степи Нікопольщини. Наче безмежне море, простяглися вони, скільки сягає око, і в молочно-сизій димці зливаються з обрієм. У різних напрямках їх перерізають польові дороги. Вкриває степ ще недостиглий хліб, а по небі пливуть голубі хмарки. Сонце вже підбивається під обід... На залізничних рейках в напрямі до залізничного мосту с. Новопавлівка, поволі посувався ешелон повстанців. Тут — перша зупинка. Сторож залізничної будки Павленко зупинив ешелон залізничним червоним прапорцем. Одноразово з тим, з під мосту висипали озброєні селяни села Новопавлівка. Це було свіже поповнення до новоствореного повстанського загону нікопольчан. Короткий мітинг і до вагонів полізли нові повстанці. Наказ про поповнення Новопавлівка одержала від керівника штабу Бугая з Довгалівки.

Прийнявши нове поповнення повстанський потяг посунув до села Червоногригорівка, де його пропустили вартові залізничні, що вже були виставлені в той час на залізниці. Хоч остання зупинка потягу була на Канцеровці, але потяг до неї не дістався. Події розгорнулися в іншому напрямі...

...Вулицями села Червоногригорівки їздили від хати до хати вози. Зупинившись проти двору селянина, візник заходив до хати. Розмова з господарем була дуже коротка:

— Що ще треба для них?

— Все, що маєте треба. Давайте пшено, пе-

чений хліб, сало, м'ясо... Може є набої до крісів? Їх — в першу чергу давайте.

Господині виносили на вози їстивне, а господар з лопатою ішов в садибу і десь, йому тільки відомій закутині, відкупував набої, кріс, гранати, багнети, а дехто навіть і кулемети. Все це вантажилося на вози...

Таким способом діяла організація постачання повстанців військовим та інтенданським майном...

Дзвони сполоху вже більше не дзвонили. Площа проти сільуправи переповнена населенням. Оксентій Педенко має дуже багато праці. Треба негайно формувати повстанські загони, налагодити постачання, озброїти повстанців, організувати охорону села, виловити зайдівкомуністів... Дуже багато праці. Допомагають йому бувші фронтовики, члени „Просвіти“ та „Юнацької Спілки“.

Надвечір перший загін вже сформовано. На возах він вирушив на станцію Томаківка, за 20 км. від села Червоногригорівка. Озброєння, очевидно, дуже примітивне — мисливські рушниці, дехто мав кріси, пістолі, а більшість селянства — приладнані до паль коси, багнети, а дехто навіть з штилями, якими носять солому на токах. Увечорі, першого дня Зелених Свят, загін повстанців села Червоногригорівки з'єднався вже з нікопольчанами та новопавлівцями під Томаківкою...

Зорганізовано також загін повстанців і в с. Городище — станція Марганець. Гірники копальні Марганець, не чекаючи суду і наказів з штабу повстанців, постріляли всіх зловлених комуністів. В першу чергу всіх зайд, надісланих як відпоручники з Нікополя, а потім і „своїх“. В Червоногригорівці зловлено і розстріляно також „відпоручників“ та інших вислужників нікопольського ревкому. Урятувалися тільки два росіяни-комуністи: Кузнецов та Гайдуков. Вони переодяглися в жіноче уbrання і в ньому продісталися аж до Запоріжжя, де й закомунікували про повстання.

В нікопольському депо в цей час кипіла праця. Вирядивши повстанський загін нікопольчан на ст. Канцерівку, робітники залізничних майстерень почали обладнувати бронепотяг. День і ніч кипіла робота, а другого дня пополудні на залізничній колії стояв вже „на парах“ бронепотяг. Дві величезні чотиривісні вугільні платформи стискали між собою паротяг. Із спеціально пробитих отворів у бортах стирчали дві трьохдюймовки, що їх привезено з міста, знято з пароплава. Цівки гармат наглухо закріплено сталевим дротом та залізними обручами. Прицільних приладів, коліс та лафетів гармати не мали. У всі боки з платформ і з тендера паровоzu виглядали тупі цівки „максимів“. Броню заступали шпали, укладені й за-

кріплені вздовж стін платформ. За ними лежали мішки з піском.

З числа добровольців-робітників було сформовано і броньову бригаду паровозників.

Пізнього вечора прибув новосформований повстанський загін, призначений спеціально для бронепотягу. Ознайомившись з бронепотягом, загін розмістився на платформах бронепотягу „Повстанець Нікополя“. „Похід“ призначено на ранок наступного дня. Однаке виявилося, що хоч „Повстанець Нікополя“ був добре обладнаний „бронею“ та зброєю, але не мав набоїв. До кожного кулемету було тільки по дві стрічки, а до гармат — по чотири стрільна. Ранком бронепотяг вирушив в похід. Він йшов на „сліпу“ без зв'язку на стан. Канцерівка, де мусів підтримувати повстанців у наступі на Запоріжжя. Найголовнішою хибою повстанського штабу було те, що він не мав зв'язку з висланими до бою загонами. Телеграф і телефон не діяли, а вершники на таку велику віддалу, як Нікополь-Канцерівка (40 км.) не мали спроможності своєчасно підтримувати зв'язок з штабом. Навіть штаб не догадався використати для зв'язку залізничні дрезини. А це можна було зробити, бо залізнична ділянка від Чортомлика аж до Канцерівки перебувала в руках повстанців. На цій ділянці можна було налагодити і телефонічний зв'язок.

Однаке настрій у повстанців на бронепотязі був бойовий: на перший наказ загін готовий був кинутися в атаку. Повстанці надіялись, що під час бою вони здобудуть від червоних набої, зброю та іншу амуніцію.

Біля Городища бронепотяг вислав від себе розвідку, бо місцеве населення повідомило, що на станції Запоріжжя стоять на „парах“ червоні бронепотяги та ешелони військ, які ніби мусить вирушити в напрямі Канцерівки. Використавши порожній паротяг станції Марганець, розвідка вирушила до станції Томаківка. За дві години вона повернулася і звітувала, що на віддалі 2-х кілометрів від села відбувається жорстокий бій. В далковиди було помітно на залізничній колії довгі ешелони, перед якими стояли червоні бронепотяги, а на село наступала червона піхота, яка зустрічала шалений спротив повстанців, що засіли в окопах. Фактично так воно й відбувалося. Комуністи, що вирвалися живими з рук повстанців, ще вночі проти другого дня Зелених свят дісталися до Запоріжжя і закомунікували про повстання на Нікопольщині. Негайно ж червоні призначили на його здушення два бронепотяги та 4 ешелони піхоти з трьома гарматними батерейами. Загальну чисельність червоних обраховувалося до 6 тисяч вояків, в той час, коли повстанці було тільки дві тисячі. Очевидно, що червоні були озброєні до зубів, а повстанці мали коси, шти-

лі, багнети та декілька кулеметів. Дві гармати бронепотягу диспонували тільки 8 стрільнами. Отже, сили були нерівні, не зважаючи на непереможне завзяття повстанців.

Одержанши звіт розвідки на бронепотязі негайно було вирішено підтримати повстанців і розпочати бій з червоними. Рвонув паротяг, задзеленчали буфери і бронепотяг повним ходом рушив у бій. Всі зайняли свої місця, тримаючи зброю на поготівлі. В кулемети вкадалено стрічки, до магазинок крісів вstromлено обойми.

Як вже згадувалось, гармати не мали приладдя до націлювання, але виручила фронтова хитрість та українська дотепність. Відкинувшись замок гармати, наводчик дивився в отвір цівки. У міру того, як рухався бронепотяг до переду поверталася й цівка гармати. Мимо круглого тридюймового віконця повільно пропливали хатки села Томаківка, телеграфні стовби, козацькі могили. На крик наводчика паротяг негайно зупинився. — Через отвір цівки чітко виднівся червоний бронепотяг. Але наводчик вирішив дати перший стріл по ешелонам піхоти. Ще декілька десятків метрів до переду гармата вже наставлена на вагони ешелону. Гармату заряджено, клацнув замок, рішучий смик шнура і трьохдюймовка гуннула. Перший стріл прямо в паротяг ешелону. Паротяг підкинуло в повітря, вагони спалахнули пожежею. „Повстанець Нікополя” знову рішуче рвонув до переду, наближаючись до ворога. По ворожій піхоті, яка й до цього часу не зрозуміла що сталося, наступала на повстанські окопи, „Повстанець Нікополя” ударив з кулеметів. Створилася паніка. Червона піхота стала відступати до залізниці. В цей момент „Повстанець Нікополя” був несподівано обстріляний кулеметним вогнем. Виявилось, що десятків три червоні піхоти замаскувалося за залізничним насипом, заходячи в запілля повстанцям. З плятформ „Повстанця Нікополя” вискочили повстанці і в рукопашну пішли на ворогів. Бій був дуже короткий. Всі червоні знайшли собі могилу в стежах під Томаківкою, біля залізничного насипу.

Але ворог також помітив „Повстанця Нікополя” і один з його бронепотягів поволі став посуватися проти повстанського. Наступила рішуча хвилина. Що робити? Ні набоїв, ні стрілень до гармат. Командир „Повстанця Нікополя” як потім виявилось, — рідний брат начальника повстанського штабу Бугая з Довгалівки, пішов на ризико. Стріливши з обох гармат на ворога, знову по ешелонах та піхоті і вдаривши з кулеметів, він наказав залозі негайно залишити бронепотяг і маскуючись за залізничним насипом, приєднатися до повстанців у штелюнках. З повстанського бронепотягу знято в одну мить всі кулемети. Повстанці бронепотягу роз-

почали наступ на праве крило ворожої піхоти. А командир „Повстанця Нікополя” всів до паротягу і, поставивши ручку „повна пара”, наказав машиністу вискачувати. Сталося те, про що взагалі ніде немає згадки. „Повстанець Нікополя” повною парою погнав на ворожий бронепотяг... Даремно строчили в нього ворожі кулемети та стріляли гармати. Бронепотяг на шаленій швидкості зударився з ворожим. Вибух... пара, вогонь, пожежа... Обидва бронепотяги покотилися під насип...

Панічно втікала до ешелонів червона піхота. Але її ніхто не переслідував. Повстанці не мали набоїв, а до того вже потерпіли від попереднього наступу червоних та від гарматного вогню бронепотягів. Червоні відступили до Запоріжжя, шалено відстрілюючись до повстанців. Перший бій на тому скінчився...

**

Перша землянка на острові Обрізному загону Чайківського була збудована в таких нетрях, що як відійти від неї на кілька десятків кроків, то, мабуть, і не знайти її.

Десь у гущавині плавень заховалися й інші землянки, у яких замешкали повстанці загону Чайківського. В одній з них розмістився і штаб отамана Чайківського. Регулярних червоних військ в районі села Біленької та в околішних селах не було. В селах владу установлювали відпоручники ревкомів з Запоріжжя та Нікополя, які собі на допомогу зорганізували в селі Городище так звану робітничо-селянську міліцію під начальством невідомо звідки прибулого Леконта. Леконт — людина років 55-60, створив загін міліції більше ніж до 300 осіб. Тут була кінна і піша, але озброєна досить добре. За три дні перед Зеленими святами (тобто перед повстанням) загін Чайківського захопив Тараківку, тому Леконт з сильним загоном подався до того села ліквідувати чайківців. Над річкою Ревуном зчинився бій, у якому міліціонери майже всі до одного здалися чайківцям в полон. В Городищі залишався невеличкий загін міліції, який першого дня повстання перешов на бік повстанців і взяв участь в боях проти червоних під Томаківкою.

Під час бою повстанців один з червоних загонів з Запоріжжя підійшов до села Біленька з різних боків двома колонами. Кожна колона дірівнювала чисельністю загонові Чайківського. Але ще за селом їх зустрів кулеметний вогонь чайківців. Загони негайно відступили. Щоб примусити червоних до бою загін Чайківського вишукав відкриті позиції між селом Мала Миколаївка та Рублівським хутором. Тут була стежова рівнина. За відомостями, що їх дістали розвідники Чайківського, був розкритий задум ворога: атакою з правого крила скувати сили загону. Але це йому не повелось. Повстанці на-

скочили на червоних з засідки і відкрили вогонь по ворожій піхоті на віддалі сто метрів від себе. Степ вкрився убитими та раненими, а в цей час з Рублівського хутора налетіли на ворога кулеметні тачанки. Зчинилося таке, чого ворог ніколи не чекав. Кулемети чайківців сікли його з обох крил, в центрі і з запілля. Це не було оточення — це був партизанський бій. Червоних гнали аж до глибокого потічка Бистрик, де багато з них і потонуло.

Отже, в той час, коли нікопольчани билися під Томаківкою, загін Чайківського зковував його сили під Біленькою, а на острові Обрізному стояли кулемети, спрямовані на Дніпро, перешкоджаючи тим ворогові, щоб він не вислав Дніпром своїх пароплавів з військом на Нікопіль.

В томаківських окопах повстанці перебували два дні і три ночі. Однак після зудару з повстанським бронепотягом ворог більше на фронті не появлявся. Третього дня, в переконанні, що ворог більше не появиться, розпочався „пляномірний” відступ. В першу чергу окопи залишило селянство. Виправдовувалося тим, що „там в селі чекає господарство, якому потрібно порядок давати”. Дуже вплинуло на селянство те, що коли до сел попривозили трупи забитих, в окопи прибігли рідні та діти за чоловіками, братами і батьками. І дійсно — хто хотів залишити відів, сирот та садибу без господаря? Тому й рушило першим селянство по хатах. До того ж треба додати, що набоїв не було, нове поповнення не прибуло, а тут ще плач і благання рідних!

Може ворогові того й потрібно було. Шостого дня на станції Марганець раптово з’явився броневик червоних, а за ними сунули ешельони піхоти. Ніхто не знав звідки вони з’явилися. Нишком, без бою (бо це сталося раптово) ворожа піхота, ще на підступах до станції, розгорнувшись в розстрільні, оточила марганцеві копальні. Броневик посунув далі аж до перестанку „Піролозіт” і вдарив з гармат на село Червоногригорівку. На четвертому стрілі поцілено в будинок сіль управи та в школу, що знаходилась поряд. Спалахнули хати. Населення заметушилося, з дзвіниці вдарили на сполох. Та було вже пізно. В село сунув загін китайців та лотишів. Перебігаючи вулицями, вони стріляли на всі боки, забиваючи дітей, жінок, дорослих, старих і немовлят. Спротив був марний. Та й запалу попереднього не було...

**

Під Нікополем зчинився бій. Броневик зустріли озброєні повстанці під залізничним мостом, який з невідомих причин чомусь повстанці не підмінували. В час бою з червоним броневиком знову відбувся дуже цікавий спосіб боротьби повстанців. В той час, коли большевики виса-

джувались з броневика, щоб розпочати наступ на повстанські окопи, з Нікопольського депа „повною парою” вискочив паротяг, з плятформою, навантаженою камінням. З шаленою швидкістю гнав він проти броневика. Ще мить і зудар був би неминучий. Але гарматною стріляниною з броневика ворогові вдалося зруйнувати залізничні колії і паротяг полетів під насип. Лежав під укосом аж до 1930 року, нагадуючи про Нікопольське повстання. Автор цього спомину неодноразово особисто оглядав його...

Червоні зграї обстутили Нікополь з 3-х боків — з Довгалівки, Ярмарочної гори та з Нікопольської залізничної станції. Бій з повстанцями відбувався на вулицях міста цілий день. Та не рівні були сили... Повстанці не мали набоїв, гармат, кулеметів, крісів. Голіруч йшли вони в наступ на червоні багнети і гинули геройською смертю, але до полону не здавались. Лише другого дня скінчився нерівний бій. Для „прочистки” терену червоні вжили „інтернаціональні” загони, що складалися з естонців, лотишів, корейців, китайців, фінів, мадярів та румунів. Але командували ними різні „медведеви”, „галеніни”, „ястремови” — москалі по національності. Жахливу масакру вчинили серед нікопольчан оті „інтернаціональні” загони. Без суду і слідства вони хапали кожного. Або розстрілювали на місці, або ж замикали до барж, які стояли в Нікопольському причалі. Потім, наповнивши баржі людьми, немов оселедцями, вивозили їх на середину Дніпра, проти Нікопольського причалу, на покладі поставлена бочки з бензиною, а входи до середини барж наглухо забито цвяхами. Потім в баржі розпочала стріляти запальними стрільнами артилерія, а по бочках з бензиною — запальними кулями кулемети. Баржі спалахували... Такого навіть і чорти в пеклі не змогли вигадати. За неофіційними відомостями лише в 3-х баржах згинуло 840 повстанців.

Що сталося далі після повстання кожний може собі уявити! Населення було змасакроване, а декілька тисяч його розстріляно в підвалах Катеринославської ЧЕКи та Нікопольського Політбюро. Автор цих споминів особисто теж пробув чотири дні в підвалах Нікопольського Політбюро. Урятувався прямо таки чудом. В цей час чайківці започаткували активні дії під Чортомликом. Виявилось, що вони змінили район своїх дій, перенісши з острова Обрізного в Капулівські плавні, де вони мали наперед приготований вже табір власного розташування. На боротьбу проти чайківців Нікопольське Політбюро вислато майже весь свій склад та ЧОН (Загін спеціального призначення по боротьбі з „бандитизмом”). Таким чином Політбюро залишилося майже порожнім. Лише з вулиці охороняла його варта, а на подвір’ї не було нікого.

Н. Геер

В. К. ВИННИЧЕНКО – ГОЛОВА ДИРЕКТОРІЇ

(З серії „Галерія героїв нашого часу або Cavalieri della brutta figura”)

Перші спогади про В. К. Винниченка, — одного з персонажів галерії „кавалерів темного образу” і головних винуватців прогри нашого національного відродження, — відносяться до

Що сталося — я не знаю, бо разом з іншими моїми друзями з Юнацької Спілки був замкнений до підвальному. Але раптом десь о другій годині вночі двері підвальному відчинилися і всіх арештованих вигнали на подвір'я гасити пожежу. Горів головний будинок Політбюро. Подвір'ям бігали чекісти, галасали, викидали на подвір'я папери, меблі, інше майно. Метушня, паніка, розгубленість панувала серед чекістів. Охорона стояла тільки від Катеринославської вулиці, а від Кримської не було. Скориставшись з того, в'язні юрбою кинулися на Кримську вулицю. Ніхто їх не переслідував, навіть і не стріляв в них. Може тому, що в той час спалахнули будівлі коменданттури, що знаходилися поряд з головним будинком Політбюро. Дав своєм нострам знати і я, втікаючи з подвір'я. Лише згодом дізналися, що головний будинок ніби підпалив сам начальник районового (в ті часи повітового) ЧЕКА лотиш Мацас. Він захопив з собою всі дорогоцінності та награбоване у нікопольчан золото і втік. Після того випадку в Нікопольському повіті на деякий час арешти населення припинилися. Згодом все перемолося. Навіть було дозволено функціонувати в селах „Просвітам” — національним по формі і соціалістичним за змістом (?!). Вони існували аж до 1923 року...

Так закінчилось Нікопольське повстання. Воно має дуже багато нез'ясованих моментів і дослідити їх тепер та ще на еміграції немає спроможності. Повстання мало цілком виразний протимосковський характер — за Самостійну Державу Україну. З такими гаслами йшли в бій повстанці...

Загін Чайківського оперував на Нікопольщині аж до 1924 року, перебуваючи в хащах дніпровських плавнів. Потім він зник невідомо де. У всякому разі, не зважаючи на всі спроби його зліквідувати, він був неуловимий. Були відомості, що загін перебрався в глибокі ліси Уманщини...

На закінчення треба додати, що селянство та робітництво Нікопольщини майже до кінця 1925 року чинило дуже жорстокий спротив червоній владі, забиваючи на смерть різних советських відпоручників та уповноважених. Про це не пишуть там, готуючи населення до святкування 40 річниці жовтня.

часів моого дитинства (1908-1909 рр.) і до Парижа. З того часу залишився в моїй пам'яті його зовнішній образ: постать досить оригінальна, що викликувала здивування своїм виглядом на вулицях Парижа, де взагалі тяжко когось здивувати; фіакри, і хлопчаки, дітвора в Люксембургському саді „улюкали” криками: „Тартар! Крок-мітен!” (назва опудал, якими лякають дітей). Понурий вигляд постаті і очей, безфоремний „кримський” капелюх у вигляді млинця, з битої вовни і брунатно сірий кольор обличчя, довгі вуса, якась „розлетайка” чи пелерина, розвалиста хода, незміна люлька чи цигарка в устах... Деякі дотепні і злі консієржки називали його „le tsoujik Russe”.

Пригадую, що виразним контрастом, і то дуже мальовничим, до цієї фігури, була постать другого соціаліста, знаного в емігрантськім Парижі „Денді”. У протилежність Винниченку, „Денді” був одягнений по останній моді: виправсований, вичищений, від капелюха „канотье” і ковнірця, аж до кінчиків черевиків. Він завше недбало грав червінцями (російськими п'яти-карбованцями, кидаючи ними об мармуровий столик), на очах у кельнерів і публіки по маленьких каварнях Парижа. Правда, що цей жест імпонував значно більше самому Винниченкові, ніж паризькій публіці. Коли в наших колах над цим посміювалися, Володимир Кирилович вважав такі „трюки” за найвищий вияв „панськості” свого нерозлучного друга. Пізніше в дусі такої „панськості” було представлено в „Соняшній Машині”, аристократично-капіталістичне „ланське” середовище.

Тоді у Парижі Винниченко творив свої романі з емігрантського життя зексуально-соціалістичною тематикою і проблематикою. Пізніше ці романі друкувалися по російськи в московських збірниках „Весі”, „Земля” і, здається, „Шиповник”. Це були „Щаблі життя” і „Чесність з собою”. Твори, у пошукуванні „соціалістичної моралі”. Пригадую їх назви тому, що про них говорилося довкола. Фрагменти з цих творів Винниченко читав у нас. Дітей, очевидно, не допускали до слухання цих речей, але у мене в пам'яті залишилася фраза моєї матері: „Не хочу, щоб у моїх дітей були поняття про честь і чесність такі, як іх розписує в своїх творах Винниченко. Досить з них буде „Федька Халамідника”.

З цих же часів у Парижі пригадую і оповідання про якогось маляра, що зустрівши Винниченка десь на Монпарнасі, конче хотів намалювати з нього „Стеньку Разіна”, образ якого мав ілюструвати збірку російських пісень у

французькій мові. Пригадую, що й другий маляр рішив малювати з Винниченка когось з типів Достоєвського.

**

Слідуючі мої спогади про Винниченка відносяться до значно пізніших часів. Підрісши руками і, очевидно, відповідно розвинувшись, ми могли самостійно і свідомо реагувати на прояви життя. Появилась змога, не лише сприймати безпосередні враження з зовнішнього вигляду тої чи іншої постаті, але й критично до неї ставитися. Мати свої враження не лише через призму слів і настроїв оточення, але чисто персональним способом, засобом власного критерія.

Це було вкінці весни 1914-го року.

Ми жили тоді на італійській Рів'єрі, у мальовничій місцевості на березі моря, пишної природи „лазурних берегів” Середземного моря. Невеликий готель фешенебельного, але строгого і спокійного стилю, розрахований на англійську аристократичну клієнтуру, мав свій певний, властивий йому, стиль „доброго тону”. До таких готелів, звичайно, неохоче приймали публіку з Царської Росії. „Широка натура” одних, гроші других, безлад і дивні вибрики третіх, особливо російської соціалістичної емігрантщини, все це хоч і йшло на конто „Charmes slave” все ж ані симпатією, ані пошаною не користувалося. В ці роки Європа ще не лежала „простерта ниць” перед Москвою, у „тотальнії” її адорації. Тому в готелі викликало не-приємне непорозуміння, коли, приїхавши до нас в гості, Винниченки, проти всіх принятих звичаїв — розписалися під числом своєї кімнати не одним прізвищем, а двома.

**

В ту ж саму весну було рішено поширити програму моого навчання початками політичних наук. Отже, до моїх звичайних студій було додано теорію Марксизму і соціалізму. Здається, що ні одна з наук так безмежно мене не знутила і не відпихала відразу, як ця „матерія”. Зрештою, я „збунтувалася”; занадто був великий контраст, на мою думку, між пишним буянням кольорів італійської природи і безнадійною нудною сірістю доктрини соціалізму. Отже було вирішено одкласти цю невдалу науку на потім. Але одночасно мені сказали, що невдовзі приїдуть до нас гостювати з Парижа Винниченки, і тоді я, на практиці, в товарицькім контакті з ними, напевно зрозумію і схоплю в найкращий спосіб „живий чар соціалізму”. Дійсно, як вже згадано вище, до нас приїхав Винниченко зі своєю дружиною Розалією Яковлевною. Струнка, молода і гарна, елегантно і зі смаком вбрана, дружина Володимира Кириловича зробила на нас дуже міле враження. Одразу теж вразила і зовнішня зміна у Винниченка. Він сильно „зцівілізувався”. Замість розку-

йовдженого волосся, довгих вусів, із загального вже описаного вигляду цілої фігури, він мав гладку зачіску „їжаком”, підстрижену борідку, темно-сірий пристійний костюм і у всьому наслідування характеристичного типу „русского інтелігента”. Але лишився той самий, з під лоба напружений і понурий погляд, і той же рух втягненої у плечі голови. Було видно, що Винниченко „революціонував” лише в лінії того ж самого порядку. Колишній паризький „тартар” і „мужік рю”, став тепер російським „інтелігентом”. Можливо, що з цим у парі пішло і наближення до всього московського, не лише у площині фізичного вигляду.

Одразу впадало в око, як вся увага Розалії Яковлевни була скерована на „цивілізування” Володимира Кириловича. Здавалося, що вона весь час хотіла утримати свого славнозвісного чоловіка у якихось „віжках”, стримати від якихось „вибриків”

На мене тоді, як на підлітка, ще не звертали уваги і тому я мала змогу вільно слухати, спостерігати і все у найменших деталях. Отже, моя „наука соціалістичних ідей на практиці” мала заглибитися у чар доктрини. Увечорі того ж дня приїзду Винниченка одразу вийшов на явесь „чар соціалізму”, з'ясувався і образ „марксистської моралі”, і поняття „приватної власності” у розумінні соціалістичних теорій і практики, і пошани до „трудящого класа”.

**

Після пізньої вечери при вині і каві, на терасі готелю над морем, розмова затяглася далеко за північ. Десять після третьої години вночі, Володимир Кирилович констатує, що йому забракло курева. Безцеремонно він будить всю обслугу готелю, починаючи від нічного порт'єра аж до метр-д' отеля і господаря включно. Цигарки певно в готелі знайшлися, але не ті „цигаретоси”, яких хотів Володимир Кирилович і які курило італійське „простонароддя”. (Винниченко позував своїм демократизмом). В готелі не тримали цигарет цього гатунку, а лише „буржуазні” папіроски, які Винниченко назвав „капіталістичним дрантям”, вимагаючи неодмінно, щоб когось з готелевої обслуги негайно післили у сусіднє містечко за бажаним пролетарським гатунком. Готелева адміністрація відмовилася турбувати обслугу, бо відпочинок свого персоналу шанувала понад всякі примхи „сеніорів”. Про це не говорилося, але давалося ясно зрозуміти. Дивно контрастувало теоретичне захоплення інтересами „робочого класу” і таке нехтування його елементарним правом на відпочинок. Нічого не залишалось як самим іти до Портофіно (найближчого рибальського сільця) за цигарками. Зрештою, це була приемна прогулка над морем у паоцах ночі, садів і весни.

**

Рибальське сільце Портофіно мирно спить. Всі вогні згашені, корчми, траторі і таверни зачинені. Лише тихо блимає вогник перед статую Мадонни на площі коло церкви. Вулиці порожні і через них зрідка перебігають коти і легкий шелест морського вітерця. Хвилі ледве хлюпочуть об борти причалених човнів, в яких солодко сплять рибалки.

Весь цей образ „святого спокою” не заважає Винниченкові, з криком гаррати кулаками у зачинені двері і віконниці на площі коло церкви. Спочатку все мертві, але раптом розлягаються крики з вікон і бальконів домів. Хтось кличе Мадонну, хтось карабініерів (поліцай), хтось обурюється, що „скандалять” так пізно, а інші, що бешкетують перед церквою. Почувши нашу чужу мову, реагують на неї мало приємними епітетами на адресу чужинців.

Зовсім над намичується пронизливий і різкий голос жінки: „Діо! Діо!” Ці „сіньори russi”, що то за „барбари”! — „Не russi, а укрени” — кричить Винниченко. І мені страшенно неприємно і соромно, що в положенні „російських варварів” опиняємося в розумінні людей, — ми, українці. Несподівано відчиняються двері таверни і з них чути незадоволений чоловічий голос: — „Тут вам не Русія, а моя таверна. Ми не варвари як ви, сеньорі, щоб счиняти колотнечу і будити людей серед ночі та ще й коло церкви!” „Але, вибачте, чого вам треба?” і впускає нас у таверну.

Коли Винниченкові перекладено з італійського цю тіраду, він несподівано впадає в люті і вдаряючи п’ястуком по столі кидає брутально: „Хай він іде до біса з своєю хатою і хай не морочить мені голови своїми буржуазними вигадками! Хіба не бачить, що я хочу курити! Хай зараз же дає „цигаретосі” і дякує, що я за них заплачу, а не просто їх заберу, у проклятого буржуя! Я як соціаліст не визнаю жадної приватної власності!”

Пригадую, як Розалія Яковлівна безнадійно старалася привести до порядку свого „Володічку” і як їй самій було це все, видно, неприємно. А я пам’ятаю ще досі, звернені до Винниченка іронічні слова одної з присутніх: — „Цікаво, Володимире Кириловичу, чи ви б виявили себе таким же ворогом приватної власності, коли б, наприклад, справа торкнулася ваших авторських прав? Прав власності на ваші твори? Чи ви б ці права рахували теж „буржуазною вигадкою?” Хвилину здивовано Винниченко дивиться, у застиглій позі, з сірником і цигаркою в руці. Його втягнена, питомим і характерним рухом у плечі, голова, злегка висунута наперед, погляд з-під лоба напружено і вперто фіксує особу, що сказала цю фразу, але... відповіді не знаходить.

I. Хорольський

ДВА З’ЇЗДИ

Обидва були скликані в критичний час першого року весни уярмлених Росією народів, через півроку після повалення царату. Один був в столиці Києві, а другий — у Чигирині, колишній столиці гетьманської держави. Може то тільки приладок, що на чигиринському з’їзді вільного козацтва витав дух державницької конструкції, а на київському з’їзді представники влади, бідкаючись над безладдям, не знали з чого починати, щоб його визбутися, на кого спертися.

Генеральний Секретаріят, прогайнувавши півроку, взоруючись на високу партійну політику російської демократії, вирішив якось боронити українську волю. На Україну, що в творчій наполегливості надолужувала втрачений в імперській темниці час, почала насуватися анархія з московської півночі, а з заходу заливалася по-вінь розбещеної салдані. При кінці вересня Генеральний Секретаріят видав відозву до населення. Вона многословна і агітаційно-слізлива. Говорилося в ній, що „кермуючись неписаним законом демократії всієї нашої землі, готуючи свій край до автономного життя у великій федерації Росії, оповіщаємо, що не допустимо ніяких утисків або знущання над чиїми будь національними правами”. Наводячи цю відозву П. Христюк признається, що за отими солоденькими словами не було нічого практичного, ніякої програми, ні пляну праці.

На 16 і 17 жовтня у Києві скликано З’їзд Губерніяльних і Повітових Комісарів, щоб ознайомитися з життям на місцях. Це тоді, коли в самому Києві московські агенти большевиків, готуючись перебирати владу від пітушистого Керенського, вели напівідкриту агітацію за творення загонів червоної гвардії. Життя вимагало

Мене вражає дивний контраст впертості і розгубленості у всій його поставі. Раптом щось неприємне, „нечисте” пронизує всю його істоту. Це вже не „російський інтелігент”, а щось значно гірше. Цей відблиск діаболічного я тоді схоплюю вперше.

Ранком я говорю нашим за сніданком: — „Побачивши як прикладається в житті „соціалістична доктрина”, можу з певністю сказати, що вона не має для мене жадної атракції. „Чар соціалізму” для мене назавше є втрачений”. Я не раз пізніше у моїм життю думала, що в моїй відразі до соціалізму не аби-яку ролю відіграв В. К. Винниченко своєю особою і своїми творами.

(Закінчення в наступному числі)

після прогайнованого часу взялися до практичного організування влади і, спираючись на організовані вже відділи Вільного Козацтва, боротися з московською анархією. А загони Вільного Козацтва спонтанно виникли тоді по всій Україні, як пише гетьман П. Скоропадський у своїх спогадах, організувалися вони для самоохорони, для утримування порядку. „Селяне охоче приставали до козацьких організацій, менше сідомі ради шапок з китицями і жупанів, більше свідомі захоплювались романтичними малюнками минулого. Було багато козацьких організацій хочби на Полтавщині, що складалися переважно з заможніх хліборобів”. („Хліборобська Україна”, книга 4, Відень 1922). Чи та „охота” була від захоплення романтикою, чи походила від національного глузду, що підказував гуртуватись і оборонятись, не будемо спорити. Важно, що вона була і саме в формі козацьких об'єднань, де минуле через сучасне мало творити майбутнє.

Губерніальні і повітові комісари, з'їхавши у Києві, ствердили, що анархія занесена і пропагована з півночі, починає заливати Україну, нищить всю творчу національну працю і пориви. Багато дискутували над стихійним творенням Вільного Козацтва і більшістю голосів винесли постанову проти Вільного Козацтва. Мотивували її „некультурністю і неорганізованістю” широких мас „узброєння яких може знищити завойовану свободу і стати на перешкоді заведення ладу на місцях”. Постанова цікава для характеристики людей, що, стоячи ніби у владі, говорили про свободу, а боялися творити свою владу, щоб при допомозі її ту свободу зберегти, закріпити і поширити.

**

В ті самі дні (16-20 жовтня) в Чигирині з'їхався Всеукраїнський З'їзд Вільного Козацтва. 200 делегатів заступали 60 тисяч організованих вільних козаків Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Катеринославщини, Херсонщини і Кубані. Один Гайдамацький курінь на Херсонщині нараховував понад 8 тисяч козаків. Обравши генерала П. Скоропадського на Отамана Вільного Козацтва, затвердивши статут організації, З'їзд теж звернувся до населення України з відозвою. В ній повідомлялося, що З'їзд вирішив створити „міцну збройну силу для боротьби з грабіжами і насильством, і для оборони свободи і прав, завойованих революцією”. Кінцевий акорд відозви був такий: „Село нехай гуртується в сотні, волость — курінь, повіт — в полк, губернія — в кіш, з сотеними, курінними полковими та кошовими отаманами і старшиною на чолі, всі козаки нехай озброюються і додержуються військового строю”. Цікаво, що урядовий з'їзд, ствердивши небезпеку від безладдя з півночі, побоявся спертися

на зформовані загони Вільного Козацтва, боячись їхньої „неорганізованості”. То правда, що в отих численних відділах, якими вкрилася Україна де-не-де не обходилося без самочинних арештів, трусів і інших невід'ємних атрибутивів революції, але ж то впливало з відсутності унапрямлюючої і кермуючої сили. Як твердить у своїх спогадах гетьман П. Скоропадський, все залежало від того, хто стояв на чолі частини, будь то сотня, полк чи кіш. Важно те, що національна стихія, провід якої барахтався в соціалістичному автономізмі, виглядаючи, що скаже Москва, шукала конструктивних форм державного життя, щоб охоронити націю від анархії. Важно й друге, що в шуканні їх люди взорувалися на форми державницького минулого України. Сила національного інстинкту в отих „несвідомих і некультурних” була великою. А в зверненні Генерального Секретаріату говорилося про трудящі маси.

Два звернення і два різних погляди на свободу. Провід не уявляв її без розшарування України на трудящих і нетрудящих і закликав боронити її для трудящих. Говорив про неписані демократичні закони землі своєї, а в практиці їх відкидав, достосовуючись до демократії з півночі. Представники національної гущі закликають, взоруючись на державні форми минулого, боронити свободу села, волості, повіту, губернії — України і для цього творити озброєні загони і „з старшиною на чолі, додержуватись військового строю”. У Чигирині чулося шляхетне розуміння свободи, національний аристократизм, хоч це говорили люди не озброєні тодішньою докторатикою соціалізму. Повинність у них невід'ємна від поняття свободи, тому, ставши самі до оборони її, вони кликали всю націю організуватись, як колись було за державного життя її. І коли б голос їхній почули були, збегнули ті, що стояли у владі, та підтримали творчі державницькі вияви „несвідомих”, — напевно історичний конфлікт Києва з Москвою вирішувався б не під Крутами, а десь на кордонах Росії і України. Та того розуміння не було в „батьків”, тому і не подесятилося 60-ти тисячне козацтво, а через те київські ворота через кілька місяців довелося обороняти від північної навали молодим юнакам. Тодішній провід на свободу свого народу дивився через рожеві скельця соціалістичних окулярів, що були вишліфовані в імперській лабораторії московського марксизму. Навіть в жовтні він боявся чомуусь визнати державницькі формациї національних сил. Стоячи у владі він чи не найбільше боявся національної влади, тому й не творив її, а просив собі права з Петербургу.

А коли анархія, пляново витворювана більшевиками, почала заливати Україну, тоді тіль-

ки Генеральний Секретаріят, через якийсь час після З'їзду Вільного Козацтва, надумався затвердити статут його, як прибудівку до адміністративно-судових органів місцевої влади. За тим статутом, на товариства Вільного Козацтва покладалося дбати про „фізичний і духовий розвиток своїх членів, підтримування спокою в краю, боротьбу з дезертирством під час війни та охорону спокою, життя і майна громадян, особливо під час демобілізації”. Чигиринський З'їзд закликав організувати націю, а керівники з столиці дозволили на оформлення прибудівки влади російської імперії, поклавши на козацтво завдання стежити, щоб не було дезертирів з імперської армії. Чи не глум? В закликах до населення говорили про свободу, а не вміли чи не хотіли, а може боялися стати формуючим і організуючим чинником її з почуттям обов'язку за ней перед нацією. Не усвідомивши окремішності своїх завдань від Москви, не розуміючи історичної тяжби України з Росією, вони бачили себе і після фактичного розпаду імперії в ролі „служилих” петербургській владі, яка в жовтні фактично вже не мала значення і впливів.

**

Всю трудність становища на Україні тоді Генеральний Секретаріят бачив в тому, що Петербург наділив його вузькими правами, мало давав грошей на діяльність. А Україна, відірвавшись від Росії після повалення царата, хотіла сама творити свою владу. І в отому тупицюванні чи боязності своєї влади було найбільше наше лихо. „Горе ті тіло без голови”.

26 жовтня Генеральний Секретаріят висилає меморандум до Тимчасового уряду, в якому просить поширити склад Генерального Секретаріату і наказати місцевим установам (на Україні) зноситься з ним тільки через Генеральний Секретаріят. В ньому пригадувалось „якнайрірішучіше Тимчасовому Правительству, що край стоїть коло останньої границі цілковитого безладу”. Це мова писаря чи дрібного чиновника імперського, який бачив лихо, а безрадний щось зробити — вдача „служилого” не дозволяла. Прохаючи про поширення своїх прав, не розуміли, що право випливає з обов'язків і найістотнішим у ньому є служити своєму народові. Цікаво, що в такий критичний час на засіданнях Київського уряду найбільше уваги приділялося справі майбутнього ладу Росії. Справи України, її ладу, вважалися похідними від цілого. На зборах Малої Ради, де жидівські і російські соціал-демократи докаряли українцям за самостійницькі прояви в політиці, всі лідери українського соціалізму один перед другим відхрещувалися від самостійності, доводили і клялися у вірності федерації великої Росії. І цю вірність оформлено в постановах. Чільніші

представники, щоб не було й крихти підозрінь у російської демократії поспішили окремо почати своє антисамостійницьке кредо в пресі. Вдача „служилих” людей. В. Винниченко, невдоволений з м'якої формулювки постанов Ради, на сторінках „Київської Мислі” писав, що він і до революції „вважав самостійництво тою ідеєю, яка виходила швидче з розпуки, з мрій, з емоції її прихильників, а не з об'єктивної можливості і необхідності”. Це був голос соціал-демократичної партії, яка, „як партія інтернаціоналістична” вважала остаточною метою своєї діяльності „федералізацію Європи”, як писав другий, що й нині ті засади здійснює в практичній політиці Мюнхенського інституту.

Щоб заспокоїти російську демократію у вірності їй, вирішено було, після меморандумів і нап'ятнувань в пресі безглуздості самостійницької політики, вирядити в кінці жовтня до Петербургу делегацію на чолі з В. Винниченком. Поїхали. Та вже не застали тих, кого мали просити про поширення прав. В Росії змінилася імперська варта. Від Керенського і його демократії владу перейняв большевизм, в якому, за Н. Федотовим, „живе хоч і темна релігійна ідея” (очевидно, московська. Ред.) „з структурою юдео-християнської секти”.

**

Згадуючи про жовтневі з'їзди 40 років тому, чомусь мимоволі постає болюче питання. Чи визбулися ми „служилої” вдачі через яку впровадили Україну в імперські дужки? Чи не повторює дехто отієї практики вчорашиної в нинішніх інших умовах у відповідній формі, взоруючись на когось?

Чомусь з'явилася охота в декого почати листування з московськими вельможами України і Кремля. Екстремний журналіст після кількомасячної праці за „свободу” в радіо „Візволення”, вирішив запропонувати київському урядові зустріч з еміграцією (очевидно, представниками її) на відповідному рівні, для ознайомлення з досягненнями. Невинна затія, кажуть, він тільки хотів переконатися, що там є, які досягнення і здобутки.

В червневому числі „Українського квартальника” (орган УККА) вміщено лист історика, теолога до „Високодостойного М. С. Хрущова”. Історик чомусь надумав переконувати ката Хрущова, щоб він перестав переслідувати західно-українську Церкву і повернув митрополита Й. Сліпого до катедри Св. Юра, твердячи, що достойний митрополит завжди був демократом і виступав проти нацизму. Почавши лист з признання про бідняцьке походження своє, професор теології підписався в кінці Yours truly (Вам відданий). Це, мовляв, чеснества форма.

Але ж професор теології і практикуючий християнин має знати, що Святе Письмо навчає:

В. Щербій

ВАТРА ПАЛАЛА...

„Покажіть мені вашу молодь, а я відгадаю будучість вашого народу”.

Не пригадую, кому належить ця думка, дуже глибока змістом. Вона пригадалась, коли я дивився, як наша малечка, зорганізована в Юному СУМА, маршувала втоптаними стежками між стрункими зеленими соснами „Діброви”, кусочком українського лісу, купленого в американців.

Як ця наша дорога малечка, уставившись чотирикутником під блакитно-золотим пралором молилася:Боже Великий, дай Україні волю і силу”..., а пізніше, коли наші малі обсіли, як бджоли, запалену ватру й передавали те, чого вони навчилися за два тижні таборування. Вони говорили й співали про Україну, про далеку свою „вітцівщину”... Вдивляючись в задумі в краєчок синього неба над їхніми головами, що вже сірим серпанком вкривалося, слали привіт далекій, ніколи не баченій своїй „вітцівщині”.

Може намагалися піznати своїми малими серцями образок чудової казкової країни, що над нею сине-сине небо десь на краєчках дотикає золотих ланів... Може слали свою тугу в цю дорогу країну, ,в якій родились їхні батьки...

Іскорки ватри розсидались навколо, відбиваючись в їхніх вітром і сонцем побронзовлених личках, що світилися щастям.

Не дати згаснути святому вогникові... Не дати чужим хвилям його залити...

**

Здається, бездискусійним є, що справа виховання української молоді на чужині належить до першорядної у гієрархії нашої праці на чужині. Молодь і велика проблема опіки нею таки мусить бути вміщена в коло чоловіх завдань української громади на чужині.

Досі перераховано всі аргументи за такою

„Блаженний муж на лукаву не ступає раду і не стане на путь злого та з лютим не сяде”. Кому truly? Катові України. Сам факт появи листа в „Українському Квартальному” (як говорять редактори його, проти їхньої волі і навіть заборони) говорить багато.

А служба „міністрів” з мандатами вічної легітимності в радіо „Освобождені”, через звернення якого на Україну посилається дози отрути і протидержавницькі застрики, хіба не говорить про рецидиви минулого? Неважно є як доходять люди до такого, чи з вдачі своєї, чи якісь приватні кола допомагають, знаючи вдачу, оформляти такі діла. Лікарі кажуть, що рецидиви хвороби бувають небезпечніші за саму хворобу.

постановкою, від: молодь — будуче народу — зачинаючи.

Теоретичні розуміння смігрантських доктринерів („прогресивних — сучасних”, чи теж „прогресивних революційних демократів” та „націонал-комуністів”), наче б то Україну виборять активні комсомольці чи власники „партквитків”, — як посередньо вищиплювана отрута поневолювачем нашої батьківщини, мусить бути відкинена.

Інакше — нага правда, яку пам'ятаємо з-перед сорока років у батьківщині, не буде іншою, як та, якою ми її бачили тоді. Тодішнє покоління було розщеплене світоглядом і думанням на основні дві половини: по одному боці були — з Петербургом і Віднем, по другому — з Києвом і Львовом.

Петербург і Відень, особливо Петербург, улили в українські душі свою отруту. При повній байдужності батьків або їх організацій до справи виховання молоді, з українських юнаків збереглися лише українські прізвища. На їхній духовості годуваній чужими „парт-квитками”, лягла непорушно печать Петербургу, або Відня.

Ця половина тодішнього покоління з чужою печаттю на душі, на нещастя народу, стала в його проводі у дні його буревійного становлення. І вона, втішаючись, як невіжа близкучим цвяшком дружбою з „братніми” московським „соціалістами-демократами”, залишилась їхніми найвірнішими слугами.

Друга половина покоління з-перед сорока років, що на її духовості лягла печать Києва і Львова дякуючи нашим церквам, українським свідомим батькам, гімназійним і високошкільним таємним гурткам, дала свою благородну кров при Крутах, біля Базару в Холодному Ярі, заквітчала нею Маківку й Лисоню та вимусила „рабів чужого отечества” прийняти четвертий універсал.

І ця частина покоління з-перед сорока років, що виховалась на своїх українських взірцях хоч і не спромоглася взяти керми в свої руки в тих роках і завершити гін народу державною перемогою, але, віддаючи своє життя за цей найвищий ідеал, поклала твердий фундамент під її завтрішнє. І це найбільша перемога того покоління. Цією перемогою запліднилося нове покоління, якого не зуміли покорити ні зовнішні вороги держави і народу нашого, ані епігони „прогресивних рабів чужого отечества”; таки своїх.

Дію того нового покоління бачимо між двома війнами і, особливо, в часі другої світової війни та така ж дія і по нинішній день.

І ця частина українства в батьківщині і на чужині — це завтрішня Україна. Всякі інші спекуляції з розчисленням на „партійні квитки” — це посереднє намагання того самого центру

(чужого) вирощувати своїх квіслінгів з якого то центру родились духові його байстрюки в Україні: винниченки й інші скрипники.

Ряди ж справжніх прaporonoсців українського прaporu в Батьківщині зростають і вони у відповідний час стануть з народом до всенациональної революції.

І з таких міркувань виростає значення проблеми української молоді на чужині, у вільному світі. Й-же, молоді, припаде поповнити ряди нашої молоді на землях, а на чужині нести прapor України у вільному світі, коли ми вже не зможемо його нести.

Для нас же завдання: піти на фронт молоді з пляном і систематикою, в розрахунку на постійність; це завдання за батьками, школою (нашою), церквою, громадськими центральними установами й організаціями!

Такі думки снувались в голові біля однієї ватри, якою закінчували наші „суменята” своє тaborування. Докучали ці питання, коли маленькі, побравши під руки, процитували „на добранич”... і коли старше громадянство, обвинувши їх вінком, морчило чола під нелегкими думами.

М. Сердюк

УКРАЇНЦІ В ВЕНЕЦУЕЛІ

Я не належу до числа великих оптимістів, може тому, що тропічне сонце дошкаує гірше за сибірські морози та швидко виснажує людину, а може з інших мотивів, — але після відвідин Валенсії помітно „зоптимізувався” під впливом відрядних фактів.

Українці масово покидають Венецуелу; більшість виїхала, а решта „сидить на колесах” в очікуванні візи до ЗДА. Думали наші земляки вrosti у венецуельський ґрунт: побудували віллі, великі і модерні крамниці; багато вело успішно торгівлю, або мали власні виробні продуктів легкої індустрії. Коротко: на „Форда” чи „Шевролета” валенсіянці дивляться „зори”, а „Бюіком” чи „Крайслером” їх не здивуєш, бо їздять на них так само упевнено, як колись їхні прадіди їздили волами. Але нищівна сила тропіку примушує кидати всі нажиті блага та шукати пригожого для себе підсоння.

За таких умов здавалося б не дивним збайдуженню до громадсько-політичного життя, — але де там! Нічого подібного! Якась тисячиріччями укорінена конструктивна сила українського духу пориває і підносить наших валенсіянців до позитивної праці. Купили порядний кусень землі, огородили його, як за феодальних часів, високим кам'яним муром, поставили тяжкі залізні ворота, — (ознака українського гли-

бокого індивідуалізму: „не чіпай, мое!”). Потім побудували великий і світлий Український Народний Дім, невелику, але гарну й привітну УАПЦеркву та житлове приміщення для обслуги, а значну частину двору закували бетоновими доріжками, а між ними насадили квітів. Та як було інакше? Адже ж українці постійно сплітаються з квітами, а квіти з українцями, — так само, як лицарська відвага, голосна пісня, чистота та охайність.

„Що ж тут особливого?” — здивовано запитає читач, — адже ж українська еміграція побудувала не десятки, а сотки своїх церков, соборів та народних будинків!”

Відмінним і позитивним у праці українців з Валенсії є те, що всі вони будували Народний Дім і церкву, не ділячись провінційним походженням, релігійною чи партійною принадлежністю. Валенсіянці щедро жертвували грішми, не так, як в ЗДА чи в Канаді, пожертвую одногого доляра і вимагає надрукувати його прізвище в пресі. Крім того дали великий вклад і фізичної праці. Ті валенсіянці, що пожертвували більше двохсот амер. доларів на українські будівлі, заявили: „слухай, земляче, не на те ми жертвували, щоб нас вихвалили у пресі, а з нашого національного обов’язку, — а за обов’язки не славославлять!”

Енергійний Голова Будівельного Комітету А. В. Поліський на моє запитання: „хто найбільше причинився до успішного завершення ваших будівель”, рішуче відповів: „всі ми в рівній мірі причинилися до успіху”. Та як я не намагався дізнатися подробиць з моїх побічних питань, нічого не добився, бо людина з уродженим розумом, трохи прижмурювала очі й з при-

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ „ВІСНИКА”

Передплата на рік	\$4.00
Передплата на півроку	2.25
Ціна окремого примірника50

Всі передплати, зокрема з Канади, треба надсилати грошевим переказом (моней ордер), або в звичайних листах, на адресу адміністрації журналу.

Банкові чеки й грошеві перекази треба виповнювати на адресу:

“V I S N Y K”
R. O. BOX 304, Cooper Sta., New York 3, N. Y.
O. D. F. F. U.

Про всякі зміни адреси прохаемо негайно повідомляти адміністрацію, рівночасно подаючи і свою дотеперішню адресу.

Адміністрація
„ВІСНИК” — ОРГАН ООЧСУ
Редактує Колегія
Головний редактор
I. Вовчук

ємною посмішкою відпекувалася дотелними жартами.

На моє останнє питання: — „Чому попередній Голова Будівельного Комітету протягом трьох років нічого не зробив, зволікаючи справу, — адже ж раніше були сприятливіші умовини: тоді ще ніхто не виїздив з Валенсії?” А. В. Поліський відповів:

— „То вам так здається, але в дійсності мій попередник не мав тих добрих умов, які постали за час мого урядування”... Шляхетна відповідь, по полтавському без намулу совєтського — обвинувачувати когось.

Посвята новобудівель відбулася на своє храмове свято св. Рівноапостольного Українського Князя Володимира, за староукраїнським звичаєм — гучно, багато й гостинно. Гостей запрошено майже з усіх місць українського скупчення у Венецуелі. З самого Каракасу прибуло біля 60 українців. Кажуть, було понад триста гостей. Багаті й смачні українські страви, дорогі напої не українські: шкотські віски, французькі коньяки, європейські вина та місцеве пиво. Своєю гостинністю та умілою організацією валенсіянці випередили розсварених кара-касців. Єдина велика заслуга Каракасу, це систематичні українські радіопередачі через державну радіостанцію протягом останніх п'яти років. Жадна еміграційна національність не має того у Венецуелі. Але ці передачі жертвоно веде одна особа, а матеріально допомагає, має бути, півдесятка українців.

Показуючи фото, п. Поліський сказав: „На посвяті були обидва українські священики: православний та католицький. І той, і другий посвятили наші будівлі, а пізніше по братньому сіли поряд за стіл. Всі були задоволені, не було найменших прикорстей... Славно пройшло наше храмове свято, хоч дорого коштувало. Маємо боргу понад п'ятьсот буліварів, але сьогодні улаштовуємо забаву, прибуток від якої покриє всю недостачу”.

На забаву і мене запросили. І тут я знайшов ключ до розгадки тих справжніх успіхів. Сердечність у взаємовідносинах між собою, довір'я один до другого та взаємна пошана й повага, шляхетна толеранція до особи з іншими переконаннями, почуття відповідальності за найменшу доручену громадську справу. Між ними панував традиційний дух нашої національної родинності. Полтавці, як водиться, сіли за один стіл з своїми приятелями та запрошеними гостями, записуючи спогади про свою колосисту Полтавщину. З боку доносилися жартівливі голоси: „полтавські галушники!” Але, чомусь, полтавці ніколи цього не сприймають, як образу, але як гонор та пишаються з того, що вони є „полтавські галушники”, а не якісь інші. Сипались жарти: „Слухай, друже, не роби цього, а пий по людськи, бо не приймемо тебе до полтавців!” говорилося приятелеві з Поділля.

Пан Поліський завів пісню, його спів підхо-

пили п. Кармінський та п. Коберник. Сильні й соковиті голоси гендалеко понеслись у темряву ночі. Їхній спів повіяв дужим подихом рідної землі, а серце чомусь защиміло й заникл... Туга, глибока туга за Батьківчиною...

Голова Української Громади на Венецуелю д-р Припхан енергійно допомагав в організації та успішному завершенні забави, проявляючи турботу, як личить правдивому господарю вечора.

Десь біля другої ночі розгравали величезного індика та торта. І торта і індика виграв стіл, де сиділи полтавці.

Приємно було зустрінутися та говорити з п. Кармінським, що закінчив ту саму високу школу, що й я та доводився родичем моїх добрих приятелів. За столом полтавців майже всі чоловіки були з дипломами високої освіти, але не чулося титуломанії, — а ми розмовляли, жартували, пили й їли цілу ніч, аж до ранія. Сходило сонце, а спати не хотілося; ще менше хотілося покидати дружню українську родину валенсіянців.

Видавництво Вісника закликає Управи Відділів ОЧСУ, Осередків СУМА і все членство організувати в жовтні, листопаді і грудні передплату на 1958 р.:

Віснику, Шляху Перемоги, Гомуону України.

З НОВИХ ВИДАНЬ

Др. М. Стаків. Друга Совєтська Республіка в Україні.

Нарис історії російської агресії конституційного розвитку совєтської влади під час другої частинної окупації України. Нью Йорк, Дітройт, Стентон. Ціна 2.40.

М. Колодзінський. Українська воєнна доктрина. Частина I-ша, видання ч. 2. Бібліотеки Товариств Калинівських Вояків УПА в Канаді й ЗДА, Торонто, 1957. Передрук з краківського циклостелевого видання з 1940 року. Мистецька обгортака Б. Стебельського. Сторін 62. Ціна \$ 0.50.

Після засідання Комітету купівлі будинку Організації Визвольного Фронту в Нью Йорку, внесли на будинок:

Дол. 200 — Д. Залізняк.

По дол. 100: М. Черешньовський, М. Фурда, Т. Підгородецький, Г. Цебрій, М. Лотоцький, Я. Коструба, С. Чума, Т. Боднар, А. Івасків, О. Пайончівський, І. Сусь, І. Ділай, М. Корнага, І. Юшкевич, І. Бохно, М. Турчан, В. Расяк, І. Плісак, В. Луцейко, О. Савчук, Л. Кокодинський, В. Магаль, С. Чучман, І. Макар, І. Подусовський, В. Ватажишин, І. Вовчук, І. Подригуля, І. Новаківський, М. Гладкий, Взуттєва крамниця „Карпати”.

Будинок куплено (сторговано). Закликаємо членство Організацій В. Ф. наслідувати приклад перших жертвводавців — скласти кожному свій внесок на будинок. **Комітет купівлі будинку**